

A comparative study of the position of international migration in land use planning of countries of destination

(Case study: Canada, Germany, Australia and Iran)

Abstract

In the context of the phenomenon of migration, some countries are known as destination or hosts of migration due to various conditions and characteristics. The purpose of this study is to review and recognize the programs and policies of some countries (Germany, Australia and Canada) as well as Iran in the field of immigrants and refugees. The method used in this research is descriptive and library method. The results of this study show; Germany, Australia and Canada, according to their territorial, political, economic, social and cultural characteristics, have developed various programs and policies for the exploitation of immigrants and refugees, as a result of which countries (governments and nations) and immigrants and refugees benefit. Achieve enough and necessary for them and get closer to their goals. But in Iran, there are no coherent and effective policies and programs at the national level to benefit immigrants and refugees in a desirable way and the immigrants themselves can obtain acceptable living conditions. In Iran, in the field of immigration, the programs are terminal and short-term in order to somehow control the volume of migration and asylum in the country, but there is no coherent and integrated program regarding the long-term effects and feedback.

Keywords: Immigration, International Migration, Land Management Program, Immigration Policy, Refugees and Asylum.

بررسی جایگاه مهاجرت‌های بین‌المللی در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین کشورهای مقصد مهاجرت
(مطالعه موردی: کانادا، آلمان، استرالیا و ایران)

چکیده

کشورهای گوناگونی به علت ویژگی‌هایی که دارند و شرایطی که با آن‌ها روبرو هستند، به عنوان مقصد یا میزبان مهاجرت شناخته می‌شوند. هدف از این پژوهش بررسی و شناخت برنامه‌ها و سیاست‌های آمایشی آلمان، استرالیا، کانادا و همچنین ایران در زمینه مهاجران و پناهندگان می‌باشد. روشی که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است، از نوع اسنادی و توصیفی می‌باشد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد؛ کشورهای آلمان، استرالیا و کانادا با توجه به ویژگی‌های سرزمینی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود، برنامه‌ها، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های متنوعی را در جهت تسهیل مهاجرت و بهبود شرایط پناهندگان و مهاجران ترتیب داده‌اند که به این وسیله با بهره‌برداری از آن‌ها به انحاء گوناگون، در جهت توسعه و پیشرفت کشورشان اقدام نمایند؛ که به تبع آن، هم کشورها (دولت‌ها و ملت‌ها) و هم مهاجران و پناهندگان بهره‌مندی‌های کافی و ضروری برایشان حاصل شده و به اهداف مدنظرشان نزدیک‌تر شوند. اما در ایران سیاست‌ها و برنامه‌های یکپارچه، منسجم و کارآمدی در سطح ملی وجود ندارد تا از نتایج حضور مهاجران و پناهندگان به نحو مطلوبی بهره‌مندی حاصل شود و خود مهاجران نیز بتوانند شرایط زندگی قابل قبولی را فراهم نمایند. در ایران در زمینه مهاجرت، برنامه‌ها به صورت فوری و کوتاه‌مدت هستند تا بتوان به نحوی حجم مهاجرت و پناهندگی در کشور را کنترل کرد اما در مورد اثرات و بازخوردهای بلندمدت آن، برنامه منسجم و یکپارچه‌ای وجود ندارد.

Commented [B1]: اصلاح نویسندگان: اصلاح عنوان. حذف واژه مقایسه‌ای در بررسی مقایسه‌ای جایگاه

Commented [B2]: مورد ۱ چکیده: شروع بحث با حرف اضافه اصلاح شد و با کلمه عام یا خاص شروع می‌شود.

Commented [B3]: مورد ۱ چکیده: عبارت "برخی از کشورها" حذف شد و فقط نام کشورها بیان گردید.

Commented [B4]: مورد ۲ چکیده: اصلاح روش پژوهش - :تحقیق (کتابخانه‌ای) روش تحقیق عنوان شده بود.

Commented [B5]: اصلاحیه نویسندگان

کلیدواژه‌ها: مهاجرت، مهاجرت بین‌المللی، برنامه آمایش سرزمین، سیاست مهاجرتی، پناهنده و پناهجو.

مقدمه و بیان مسئله

مهاجرت^۱ پدیده‌ای نیست که اخیراً مطرح شده باشد؛ بلکه در سرتاسر تاریخ بشریت، اتفاق افتاده است (Longhi & et al, 2010: 356). پدیده مهاجرت قدمتی به بلندای تاریخ بشریت دارد و در مفهوم طبیعی و متعارف خود پدیده‌ای تحول آفرین است که موجبات توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی جوامع را فراهم می‌آورد. تا اواسط قرن بیستم مهاجرت کماکان وجهه‌ای انسانی - اجتماعی داشت، به طور عرفی مورد پذیرش قرار گرفته بود و حرکت از کشوری به کشور دیگر نیازمند ترتیبات امروزی نبود. از نیمه دوم قرن بیستم جریان حرکت مردم در طول مرزهای بین‌المللی به یکی از مهم‌ترین چالش‌های فراروی حاکمیت‌ها تبدیل شد (پرویزی، ۱۳۹۴: ۱۱).

براساس نظر دیوید بلاک^۲ (۲۰۰۶) مهاجرت بین‌المللی^۳ حرکت و رای مرزها به انتخاب و تحت تأثیر نیروهای اقتصادی و سیاسی با اقامت بیش از یک سال است (علومی، ۱۳۹۵: ۱۵۰). آنجا که^۴ (۲۰۱۰) معتقد است مهاجرت بین‌المللی یک حرکت تاریخی و توصیفی از تاریخ مقاومت بشر برای بقا و پیشرفت است و اسکلدون^۵ (۲۰۰۸) مهاجرت را تلاشی برای فرار از ناامنی و فقر و حرکت برای به دست آوردن فرصت‌های پاسخ به نیازهای انسانی می‌داند. براساس نظر بویل^۶ (۲۰۰۹) تعداد قابل توجهی از مردم دنیا در طول زندگی خود مهاجرت بین‌المللی را تجربه می‌کنند. این اتفاق مهمی است که عمدتاً زیربنای زندگی افراد را متحول می‌سازد. از طرف دیگر براساس نظر زرقانی و همکاران (۱۳۹۵) هم‌اکنون مهاجرت بین‌المللی به صورت قسمتی از ساختار اقتصادی و اجتماعی کشورها درآمده است که برای کشورهای مهاجرفرست و مهاجرپذیر فرصت‌ها و چالش‌های اقتصادی، سیاسی، امنیتی، اجتماعی و فرهنگی مهم و اساسی به همراه دارد (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۱۷).

با شکل‌گیری دولت - ملت‌ها در عصر جدید، مهاجرت‌ها اشکال پیچیده‌تر و تازه‌تری یافته‌اند. دیگر از مهاجرت‌های توده‌ای و انبوه، کم‌تر سخن به میان می‌آید و مهاجرت به دلیل تغییر آب و هوا، حوادث طبیعی و شرایط معیشتی و اقلیمی کاهش یافته و یا به تعبیر برخی، منسوخ شده‌اند. اما امروز شاهد خروج و ورود گروه‌های کوچک‌تر و یا افرادی هستیم که به لحاظ دانش، تجربه‌های اجتماعی و مهارت‌های فنی، قابل تأمل هستند. بی‌شک آثار عمیق و ماندگاری را هم برای کشورهای مهاجرفرست، هم برای مهاجرپذیر به جا می‌گذارند؛ یعنی افراد از جامعه مبدأ که واجد سرمایه‌های علمی، فنی و تجربه‌های سیاسی و اجتماعی هستند و می‌توانند با نوآوری‌ها، مهارت‌ها و دانش خود موجبات توسعه و ترقی جامعه خویش را فراهم آورند، خارج شده و کشور مهاجرپذیر یا مقصد مهاجرت از حضور چنین افرادی بهره‌مند می‌شود (محرمی، ۱۳۹۴: ۹).

در جهان آزاد و باز مدرن و پیشرفته ما، مهاجرت بین‌المللی واکنشی است به پویایی‌های پیچیده فضا و زمان در سیستم‌های باز اجتماعی - اقتصادی (Longhi & et al, 2010: 356). با گذشت زمان و شکل‌گیری نوع جدیدی از مناسبات جهانی مانند پیدایش بعضی از کشورها، تشکیل و گسترش سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، شکل‌گیری برخی معاهده‌های بین‌المللی و جهانی، تدوین

Commented [B6]: مورد ۲ اصلاحیه: یکی شدن مقدمه و بیان مسئله

Commented [B7]: مورد ۱ اصلاحیه: ارجاعات نظری فراوان جهت غنی‌تر شدن بحث

Commented [B8]: مورد ۱ اصلاحیه: ارجاعات نظری فراوان جهت غنی‌تر شدن بحث

Commented [B9]: مورد ۱ اصلاحیه: تعریف مهاجرت بین‌المللی و ارجاعات نظری فراوان جهت غنی‌تر شدن بحث

Commented [B10]: مورد ۱ اصلاحیه: تعریف و بیان نکاتی از مهاجرت بین‌المللی و ارجاعات نظری فراوان جهت غنی‌تر شدن بحث

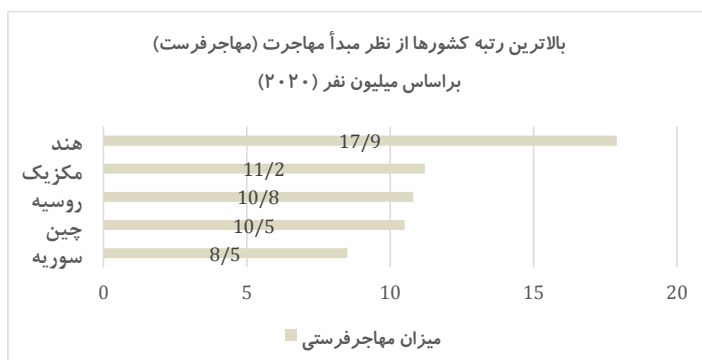
Commented [B11]: مورد ۱ اصلاحیه: ارجاعات نظری فراوان جهت غنی‌تر شدن بحث

Commented [B12]: مورد ۱ اصلاحیه: تعریف مهاجرت بین‌المللی و ارجاعات نظری فراوان جهت غنی‌تر شدن بحث

1. Migration
2. Block, D
3. International immigration
4. Njock
5. Skeldon, R
6. Boyle, P

و پیاده‌سازی قوانین مربوط به روادید و مرزهای کشورها، ظهور سرمایه‌داری و به تبع آن دسته‌بندی جهان به عنوان کشورهای مرکز و پیرامون، جنگ‌های داخلی و خارجی بر سر کسب منافع و منابع قدرت خصوصاً در منطقه غرب و جنوب غرب آسیا و کشورهای آفریقایی، شکل‌گیری پدیده جهانی شدن و گسترش روزافزون شبکه‌های اجتماعی و ...، مهاجرت شکل جدیدی به خود گرفت که امروزه اکثر قریب به اتفاق کشورها چه به عنوان مبدأ مهاجرت و چه به عنوان مقصد مهاجرت و یا هر دوی آن‌ها با این پدیده به‌طور فزاینده‌ای درگیر هستند.

با توجه به آمار سازمان بین‌المللی مهاجرت^۱ در سال ۲۰۲۰ (شکل ۱ و ۲) کشورهایی که بیش‌ترین تعداد مهاجران را به اقصا نقاط دنیا فرستاده‌اند به ترتیب هند، مکزیک، روسیه، چین و سوریه می‌باشند و همچنین به ترتیب کشورهای ایالات متحده آمریکا، آلمان، عربستان سعودی، روسیه و انگلستان بیش‌ترین تعداد مهاجر را تا سال ۲۰۲۰ پذیرفته‌اند.

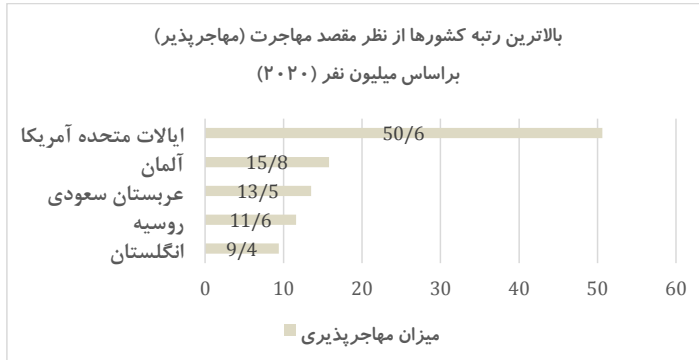

شکل ۱ - بالاترین رتبه کشورها از نظر مبدأ مهاجرت (مهاجر فرست)

منبع: نگارندگان، برگرفته از (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal)

Commented [B13]: مورد ۲ اصلاحیه: آخرین آمار مربوط به سازمان بین‌المللی مهاجرت (اصلاح آمار ۲۰۱۹ به آمار ۲۰۲۰) که تا سال ۲۰۲۰ آمار منتشر شده است. مورد ۱۱ اصلاحیه: آمار از بخش مبانی نظری به بیان مسئله منتقل گردید.

^۱. International Organization Migration (IOM)

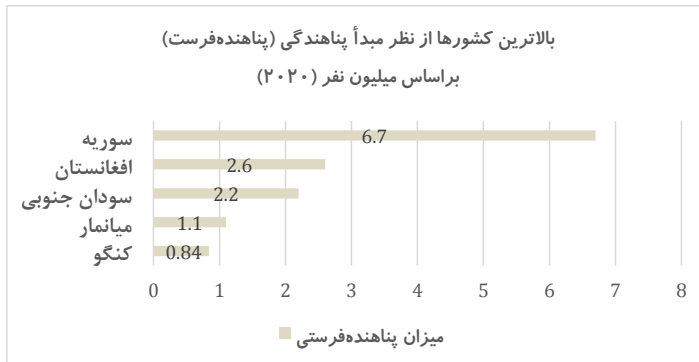

شکل ۲ - بالاترین رتبه کشورها از نظر مقصد مهاجرت (مهاجرپذیر)

منبع: نگارندگان، برگرفته از (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal)

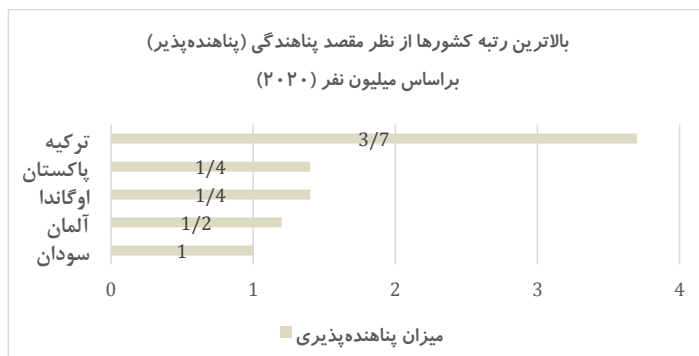
همچنین در سال ۲۰۲۰ کشورهایی که بیش‌ترین جمعیت پناهنده را به کشورهای دیگر ارسال کرده‌اند (شکل ۳ و ۴) به ترتیب سوریه، افغانستان، سودان جنوبی، میانمار و کنگو و کشورهایی که بیش‌ترین جمعیت پناهنده را میزبانی نموده‌اند به ترتیب ترکیه، پاکستان، اوگاندا، آلمان و سودان می‌باشند.

Commented [B14]: مورد ۲ اصلاحیه: آخرین آمار مربوط به سازمان بین‌المللی مهاجرت (اصلاح آمار ۲۰۱۹ به آمار ۲۰۲۰) که تا سال ۲۰۲۰ آمار منتشر شده است. مورد ۱۱ اصلاحیه: آمار از بخش میانی نظری به بیان مسئله منتقل گردید.

شکل ۳ - بالاترین رتبه کشورها از نظر مبدأ پناهندگی (پناهنده‌فرست)

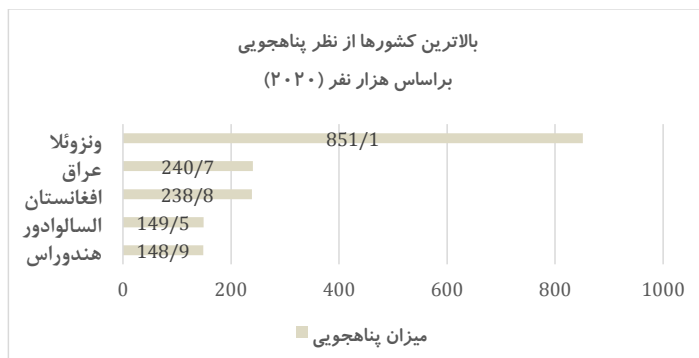
منبع: نگارندگان، برگرفته از (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal)

شکل ۴ - بالاترین رتبه کشورها از نظر مقصد پناهندگی (پناهنده‌پذیر)

منبع: نگارندگان، برگرفته از (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal)

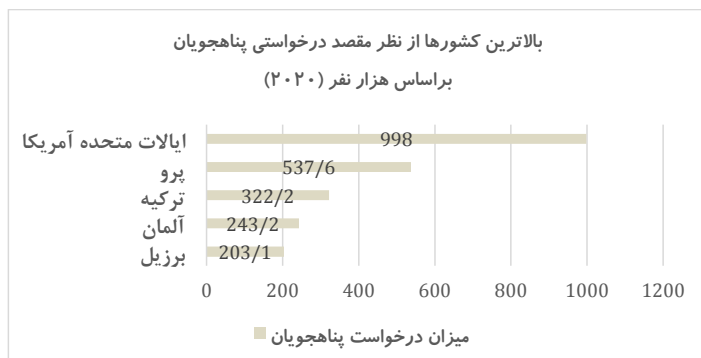
براساس گزارش سازمان بین‌المللی مهاجرت در سال ۲۰۲۰ (شکل ۵ و ۶)، به ترتیب کشورهای ونزوئلا، عراق، افغانستان، السالوادور و هندوراس بیش‌ترین درخواست پناهندگی (پناهجویی) و به ترتیب کشورهای ایالات متحده آمریکا، پرو، ترکیه، آلمان و برزیل بالاترین رتبه‌ها را به عنوان مقاصد درخواست پناهندگی (پناهجویی) کسب کرده‌اند.

شکل ۵ - بالاترین رتبه کشورها از نظر پناهجویی

منبع: نگارندگان، برگرفته از (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal)

Commented [B15]: مورد ۲ اصلاحیه: آخرین آمار مربوط به سازمان بین‌المللی مهاجرت (اصلاح آمار ۲۰۱۹ به آمار ۲۰۲۰) که تا سال ۲۰۲۰ آمار منتشر شده است. مورد ۱۱ اصلاحیه: آمار از بخش مبانی نظری به بیان مسئله منتقل گردید.

شکل ۶ - بالاترین رتبه کشورها از نظر مقصد درخواستی پناهیجویان

منبع: نگارندگان، برگرفته از (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal)

طبق آمار همین سازمان در سال ۲۰۲۰، ۲/۸ میلیون نفر به کشور ایران مهاجرت و ۱/۳ میلیون نفر نیز از کشور ایران مهاجرت کرده‌اند. همچنین ۱۳۴/۸ هزار نفر از ایرانیان به کشورهای دیگر پناهنده و ۸۰۰ هزار نفر نیز ایران را به عنوان مقصد پناهندگی انتخاب کرده‌اند. به این ترتیب می‌توان ایران را به عنوان کشور مقصد مهاجرت و پناهندگی دانست. در مورد آمار درخواست پناهندگی (پناهیجویی) ۷۷/۲ هزار نفر از مردم ایران خواستار پناهندگی (پناهیجویی) بوده و فقط ۳۴ نفر، ایران را مقصد پناهیجویی خود انتخاب کرده‌اند.

مهاجرت بین‌المللی منظم می‌تواند اثرات مثبتی را هم بر مبدأ و هم مقصد مهاجرت داشته باشد (کنفرانس جمعیت و توسعه سازمان ملل متحد در قاهره، ۱۹۹۴)؛ اگر مواجه دولت‌ها با پدیده مهاجرت و پناهندگی، مواجهه‌های فعال باشد و برای یکایک ابعاد آن برنامه‌ریزی‌هایی صورت گیرد تا از ظرفیت‌های مهاجرین استفاده و آن را به عنوان یک فرصت تلقی نمایند، اثرات مثبت و مفیدی را به دنبال خواهد داشت در غیر این صورت مهاجرت بدون برنامه می‌تواند در ابعاد گوناگون برای یک کشور تهدیدهایی را ایجاد کرده و بحران‌هایی را پدید آورد. برنامه‌های آمایشی و فضایی که جزو برنامه‌های راهبردی و کلان در یک کشور به حساب می‌آیند باید به مقوله مهاجران و پناهندگان به عنوان بخشی از جمعیت یک کشور توجه اساسی نمایند تا تهدیدهای این پدیده را مدیریت کرده و به فرصت تبدیل کنند و از طرفی از مزایای آن بهره‌مند شده و به صورت فعال نه منفعل با آن برخورد نمایند. در این پژوهش به دنبال آن هستیم تا با بررسی برنامه‌های آمایشی بعضی از کشورها دریابیم که چگونه در برخورد با مقوله مهاجرت و پناهندگی اقدام کرده و با آن روبرو شده‌اند تا بتوانیم از اقدامات آن‌ها با توجه به شرایط و ویژگی‌های داخلی بهره‌مند شده و در صورت وجود ضعف‌ها و کاستی‌ها، آن‌ها را تکرار نکرده و اصلاح نماییم. کشور ایران نیز با مقوله مهاجرت و پناهندگی چه به عنوان مبدأ و چه به عنوان مقصد دست و پنجه نرم می‌کند اما هنوز برنامه‌های کافی، اثرگذار و یکپارچه‌ای در این زمینه تدوین و اجرا ننموده است. با این وجود تمرکز این مقاله بر بعد آمایش مهاجرت‌های بین‌المللی در ایران به عنوان مقصد مهاجرت است.

Commented [B16]: مورد ۲ اصلاحیه: آخرین آمار مربوط

به سازمان بین‌المللی مهاجرت (اصلاح آمار ۲۰۱۹ به آمار ۲۰۲۰) که تا سال ۲۰۲۰ آمار منتشر شده است.

مورد ۱۱ اصلاحیه: آمار از بخش مبانی نظری به بیان مسئله منتقل گردید.

Commented [B17]: مورد ۱ اصلاحیه: ارجاعات نظری

فراوان جهت غنی‌تر شدن بحث

Commented [B18]: اصلاحیه نویسندگان

سؤال اساسی پژوهش: توجه به مهاجرت‌های بین‌المللی چه تأثیراتی در تدوین برنامه‌های آمایشی و فضایی کشورهای مورد مطالعه

داشته است؟

پیشینه تحقیق

گیريرو^۱ و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «سیاست بهینه مهاجرت چیست؟ مهاجرت، شغل و رفاه» به این نتیجه رسیدند که دولت‌ها می‌توانند با طراحی سیستم‌های مختلف مالیاتی از جمله بالا بودن مقدار مالیات از حضور مهاجرانی با عنوان نیروی انسانی با مهارت کم جلوگیری کرده و آنان را از مهاجرت کردن دلسرد نمایند؛ در مقابل با اجرای سیاست‌های یکسان‌سازی میزان مالیات بومیان و مهاجران و همچنین فراهم آوردن شرایط مهاجرت رایگان، زمینه مهاجرت مهاجران با مهارت بالا را فراهم کنند. گاهی اوقات با ایجاد چنین شرایطی نیز مهاجرت مهاجران با مهارت بالا صورت نمی‌گیرد؛ زیرا اساساً میزان مالیاتی که دولت چه از بومیان و چه از مهاجران با مهارت بالا اخذ می‌نماید، سنگین و بسیار زیاد می‌باشد.

چاند^۲ و تونگ^۳ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «مهاجرت ماهر برای پر کردن شکاف استعدادها: مقایسه سیاست‌های مهاجرت ایالات متحده آمریکا، کانادا و استرالیا» به تجزیه و تحلیل چارچوب سیاست‌های سه کشور فوق‌الذکر و تفاوت‌ها و تشابهات چارچوب‌های آن‌ها، جهت جذب مهاجران ماهر و تکامل آن‌ها در طول زمان پرداخته‌اند؛ همچنین به بررسی پیشینه و سابقه مهاجران و موفقیت آن‌ها در یکپارچگی و ادغام در جوامع میزبان پرداخته شد.

پاپاروسو^۴ (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان «وضعیت شهروندی و تابعیت مهاجر در اروپا: نقش ویژگی‌های فردی و سیاست‌های ملی» با توجه به عواملی که در تابعیت و شهروندی شدن در یک کشور جدید به عنوان محل اقامت بستگی دارد از جمله: ویژگی‌ها و خصوصیات شخص مهاجران، ویژگی‌ها و خصوصیات ساختاری کشورهای مبدأ و مقصد مهاجرت و عوامل نهادی در کشور مقصد مهاجرت شامل عوامل سیاسی خصوصاً سیاست‌های شهروندی ملی به این نتیجه دست یافتند که ویژگی‌های فردی بر وضعیت شهروندی تأثیر قابل توجهی دارد. البته عوامل سیاستی نیز مهم هستند و بی‌تأثیر نمی‌باشند. این پژوهش تأثیر ویژگی‌های سطح فردی و سیاست‌های شهروندی ملی را بر احتمال داشتن تابعیت و شهروندی در بین مهاجران جوان و بزرگسالی که در شش کشور آلمان، پرتغال، اسپانیا، بلژیک، ایتالیا و فرانسه زندگی می‌کنند؛ با استفاده از داده‌های بدست‌آمده از شهروندان مهاجر، بررسی می‌کند.

مارتین^۵ و داگلاس^۶ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «همکاری بین‌دولتی جهت سلامت و تندرستی پناهندگان ساکن در استرالیا» عنوان می‌کنند که همکاری و تشریک مساعی بین دولت‌های ملی هم‌فکر از طریق اشتراک‌گذاری اطلاعات، یادگیری مشارکتی و افزایش توانایی در کشورهای مبدأ مهاجرت می‌تواند نه تنها به غربالگری سلامت تقدم ببخشد بلکه به جز غربالگری بیماری‌ها و ناتوانی‌ها، اقدامات مؤثرتری برای رسیدگی به این موارد قبل، حین و بعد از ورود مهاجران، انجام دهد. استرالیا، کانادا،

Commented [B19]: مورد ۳ اصلاحیه: سرخ سؤال اساسی به جای هدف اصلی

Commented [B20]: مورد ۷ اصلاحیه: از آن جایی که مجال نیست در یک مقاله هم پیشینه به صورت متنی و هم به صورت جدول نوشته شود. نویسندگان با کسب اجازه از نوع متنی استفاده نموده‌اند.

1. Guerreiro, J

2. Chand, M

3. Tung, R. L

4. Paparusso, A

5. Martin, B

6. Douglas, P

نیوزلند، بریتانیا و ایالات متحده بیش از یک دهه در زمینه سیاست‌های غربالگری سلامت مهاجرت با یکدیگر همکاری داشته تا از مدیریت بهتر نیازهای سلامت و اسکان مجدد موفق مهاجران اطمینان حاصل شود.

Commented [B21]: مورد ۷ اصلاحیه: اضافه کردن پیشنهاد تحقیق خارجی

استعلامی و فتحی‌نیا (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «تأثیر مهاجرت‌های بین‌المللی و وجوه ارسالی بر اقتصاد کشورها، مهاجرت و کلان پژوهش: کشور هند» به این نتیجه دست پیدا کرده‌اند که وجوه ارسالی تأثیر بسزایی در هر دو سطح اقتصاد خرد (خانواده) و کلان هندوستان داشته است. امروزه با گسترش فقر و نابرابری‌های اجتماعی در جهان و هند نشان می‌دهد که وجوه ارسالی، بسیاری از فقرای هندوستان را به یک خانواده یا فرد کارآفرین تبدیل کرده است و تأثیر خود را در عرصه‌های مختلف زندگی افراد از جمله بهداشت، درآمد، سرمایه‌گذاری و آموزش و پرورش گذاشته است؛ پس باید گفت که وجوه ارسالی به عنوان یک نتیجه از مهاجرت بین‌المللی پربارترین اکسیر برای خلاصی از شر مشکلات اقتصادی از جمله فقر در این کشور می‌باشد.

Commented [B22]: مورد ۶ اصلاحیه: اصلاح چارچوب و قالب پیشنهاد تحقیق

صادقی و سیدحسینی (۱۳۹۸) در تحقیقی با عنوان «میزان تمایل جوانان به مهاجرت بین‌المللی و عوامل تعیین‌کننده آن در شهر تهران» به این نتیجه رسیده‌اند که جوانان سهم قابل توجهی در جریان‌های مهاجرت بین‌المللی از ایران را داشته‌اند و این سهم رو به افزایش است؛ که بی‌تردید این مسئله وضعیت کشور را با فرصت‌ها و چالش‌های متعددی مواجه خواهد ساخت. تمایل و تصمیم حدود نیمی از جوانان مورد بررسی برای مهاجرت از کشور، یک مسئله اجتماعی است هرچند تمام کسانی که تمایل به مهاجرت دارند نمی‌توانند مهاجرت کنند یا به بیان دیگر امکان مهاجرت ندارند. آن‌هایی که نتوانند مهاجرت کنند نیز گروهی ناراضی و مأیوس از شرایط خواهند شد. نکته مهم و مرتبط با این مسئله این است که افراد نه تنها مطابق مشخصه‌های فردی بلکه براساس الزامات شرایط زندگی و ساختار اجتماعی جوامع مبدأ و مقصد تصمیم به مهاجرت می‌گیرند. از این رو مهاجرت بین‌المللی فرآیندی پویا و برخاسته از شرایط در حال تغییر اجتماعی است. در این زمینه همان‌طور که نتایج پژوهش نشان داد شرایط نامطلوب جامعه مبدأ که در نظریه مهاجرت به عوامل دافعه مبدأ معروف هستند نقش پررنگی در افزایش تمایلات و تصمیمات مهاجرت به خارج از کشور دارند. امید اجتماعی، بهبود شرایط اقتصادی، عدالت اجتماعی و آزادی سیاسی در کشور می‌تواند زمینه‌ساز کاهش مهاجرت‌های بین‌المللی جوانان از ایران باشد و حتی شرایط مطلوب برای بازگشت جوانان نخبه کشور را فراهم نماید.

Commented [B23]: مورد ۶ اصلاحیه: اصلاح چارچوب و قالب پیشنهاد تحقیق

عیسی‌زاده و مهرانفر (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر مهاجرت بین‌المللی بر سطح اشتغال و دستمزد، مورد مطالعه: اقتصاد ایران» به این نتیجه دست یافته‌اند که وجود مرز مشترک طولانی و اشتراکات زبانی و مذهبی بسیاری از افغانه با ایرانیان، سیل عظیمی از این مهاجران را روانه ایران کرده است. بسیاری از مردم افغانستان که به ایران آمده‌اند، مردان جوان در سن کار هستند که موطن خود را ترک کرده و با هدف ورود به بازار کار، به ایران مهاجرت کرده‌اند. در این مطالعه به بررسی وجود رابطه علی بین متغیرهای نرخ بیکاری، متوسط دستمزد حقیقی و تعداد مهاجران افغانی در ایران پرداخته شده و انجام آزمون هم‌جمعیتی، وجود ارتباط بین متغیرها را در بلندمدت مورد تأیید قرار داده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در کوتاه‌مدت رابطه یک‌طرفه و در بلندمدت رابطه دوطرفه میان تعداد مهاجران افغانی و نرخ بیکاری برقرار می‌باشد؛ و مهاجران افغانی نرخ بیکاری ایران را در کوتاه‌مدت و بلندمدت افزایش داده‌اند.

Commented [B24]: مورد ۶ اصلاحیه: اصلاح چارچوب و قالب پیشنهاد تحقیق

مقدس و شرفی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل برانگیزنده گرایش به مهاجرت‌های بین‌المللی جوانان ۳۰- ۱۸ ساله شهرهای شیراز و ارسنجان» به این نتیجه دست پیدا کرده‌اند که گرایش به مهاجرت در بین جوانان ایران مانند سایر

Commented [B25]: مورد ۶ اصلاحیه: اصلاح چارچوب و قالب پیشنهاد تحقیق

کشورهای جهان رواج یافته است. نتیجه بررسی متغیرهای جمعیت‌شناختی حاکی از آن است که گرایش به مهاجرت در بین پاسخ‌گویان مرد، مجرد، درآمد پایین، تحصیلات لیسانس، سن ۲۵ - ۲۲ و افراد ساکن شیراز بیش از گروه‌های مقابل آنهاست و از بین عوامل برانگیزنده گرایش به مهاجرت به ترتیب اولویت عوامل اجتماعی - فرهنگی شامل: وجود نابرابری‌های اجتماعی، عدم امنیت در جامعه کمبود امکانات زندگی و ... به عنوان مهم‌ترین علل مهاجرت از سوی جوانان بیان شده است. شرایط بهتر اجتماعی و فرهنگی و در نظرگرفتن آینده فرزندان از عوامل مهمی هستند که در برانگیختن تمایل به مهاجرت از طرف متقاضیان مهاجرت مطرح شده است. عامل آموزشی شامل: نیاز به پیشرفت تحصیلی و شغلی، عدم امکانات پژوهشی و آموزشی، پایین بودن کیفیت نظام آموزشی و ... دومین عامل مهم در تمایل به مهاجرت بیان شده است. عامل اقتصادی شامل: تورم، بیکاری، عدم داشتن شغل مناسب، عدم تناسب درآمد با هزینه و ... به عنوان عامل سوم انگیزه‌های تمایل به مهاجرت جوانان بیان شده است و در آخر عامل سیاسی شامل: ناامنی سیاسی، عدم ثبات سیاسی، عدم آزادی سیاسی، نارضایتی از عملکرد نهادهای حکومتی و ... در برانگیختن گرایش به مهاجرت جوانان مؤثر بوده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که در جامعه‌ای مثل ایران، عوامل اجتماعی - فرهنگی و آموزشی مانند عوامل اقتصادی و شاید بیش‌تر بر تمایلات و انگیزه‌های افراد نفوذ دارند.

آذربایجانی و همکاران (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان «اثر حجم تجارت خارجی بر مهاجرت نیروی کار: مورد ایران و

کشورهای منتخب OECD» به این نتیجه رسیده‌اند که یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر جریان مهاجرت نیروی کار ایرانی، حجم تجارت کشور مهاجرفرست به کشور مهاجرپذیر است. تحلیل‌های تجربی صورت گرفته در مورد نوع رابطه موجود بین حجم تجارت ایران و مهاجرت نیروی کار ایرانی، نشان‌دهنده وجود رابطه مکملی بین این دو پدیده است. به عبارتی یک درصد افزایش در حجم تجارت خارجی ایران، جریان مهاجرت نیروی کار ایرانی به کشورهای شریک تجاری را به ۰/۱۶ درصد افزایش می‌دهد.

Commented [B26]: مورد ۶ اصلاحیه: اصلاح چارچوب و قالب پیشینه تحقیق

فروتن و شیخ (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی گرایش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به مهاجرت بین‌المللی»

به این نتیجه دست یافته‌اند که برخی از مهم‌ترین زمینه‌ها و انگیزه‌های مرتبط با تمایل جوانان تحصیل‌کرده دانشگاهی برای مهاجرت به خارج از کشور را مورد بررسی قرار دهند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد نیمی از دانشجویان این پژوهش مایل هستند تا به خارج از کشور مهاجرت کنند؛ و زنان بیش از مردان تمایل به مهاجرت دارند در صورتی که در الگوی سنتی، مهاجرت مبتنی بر هژمونی مردانه در فرآیند مهاجرت می‌باشد. از دیگر نتایج این تحقیق این است که مجردین بیش‌تر از متأهلین و جوان‌ترین گروه سنی (۲۲-۱۸ سال) نسبت به دیگر گروه‌های سنی، تمایل به مهاجرت از کشور دارند. دستاورد دیگر این پژوهش که می‌توان به آن اشاره کرد این است که تمایل افراد به مهاجرت خارج از کشور به طور معناداری تابعی از احساس امنیت است یعنی هرچه احساس امنیت پایین‌تر باشد تمایل به مهاجرت بیش‌تر می‌شود و از طرف دیگر هرچه میزان دین‌داری و هویت ملی بیش‌تر باشد تمایل به مهاجرت کاهش می‌یابد.

Commented [B27]: مورد ۶ اصلاحیه: اصلاح چارچوب و قالب پیشینه تحقیق

مبانی و رویکردهای نظری تحقیق

Commented [B28]: مورد ۴ اصلاحیه: اصلاح عنوان صورت گرفت

آمایش سرزمین

یکی از تعاریف جامع از آمایش سرزمین به این شرح می‌باشد: آمایش سرزمین تنظیم رابطه بین انسان، سرزمین و فعالیت‌های انسان در سرزمین به منظور بهره‌برداری درخور و پایدار، از جمیع امکانات انسانی و فضایی سرزمین در جهت بهبود وضعیت مادی و نویسنده‌گان مشخص نبود.

Commented [B29]: مورد ۸ اصلاحیه: تمامی تیتراهایی که در مبانی و رویکردهای نظری تحقیق انتخاب شده‌اند جهت مرور بهتر مبانی نظری و با وضوح و شفافیت کاملی می‌باشند. به همین جهت نکته داوران گرانقدر به صورت ملموس برای نویسنده‌گان مشخص نبود.

معنوی اجتماع در طول زمان است (مخدوم، ۱۳۸۵: ۱۶). در تعریف جامع دیگر، آمایش سرزمین تنظیم رابطه بین انسان، فضا و فعالیت‌های انسان در فضا، به منظور بهره‌برداری منطقی از جمیع امکانات برای بهبود وضعیت مادی و معنوی اجتماع، براساس ارزش‌های اعتقادی، سوابق فرهنگی و با ابزار علم و تجربه در طول زمان است (معصومی اشکوری، ۱۳۹۰: ۳۹).

مهاجر و مهاجرت

واژه مهاجرت در لغت‌نامه دهخدا به معنی ترک دیار گفتن و در مکان دیگر اقامت کردن (دهخدا، ۱۳۳۴: ۱۵۹) و در فرهنگ معین به معنی از موطن خود به جای دیگر انتقال کردن است (معین، ۱۳۶۴: ۴۴۵۷). براساس نظر ژان پیتیه^۱ واژه مهاجرت ابتدا در سال ۱۸۹۲ توسط فردی انگلیسی به نام گراهام^۲ به کار برده شد. در تعریف مهاجرت باید دقت بسیار را به کار برد تا از پدیده‌های مشابه مانند کوچ و مسافرت تفکیک ایجاد شود. ملاک‌هایی که در تعریف مهاجرت به آن‌ها استناد می‌گردد عبارتند از زمان، فاصله، علل و انگیزه (ربیعی، ۱۳۷۶: ۸۴-۸۳).

در ادبیات مربوط به مطالعات مهاجرت، تعریف جامع و مانع از این مؤلفه وجود ندارد. علت فقدان یک تعریف کاملاً عملیاتی این است که چون مهاجر از متن‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی گوناگونی بر می‌خیزد، پژوهشگران را با متغیرهای متنوعی روبه‌رو می‌سازد که این به نوبه خود دست‌یابی به تعریف را با چالش مواجه می‌سازد (مقدس و شرفی، ۱۳۸۸: ۱۶۴). با این وصف تعاریفی از واژه مهاجرت مطرح شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها پرداخته می‌شود.

امانی و دیگران (۱۳۵۴) مهاجرت را شکلی از تحرک جغرافیایی یا مکانی جمعیت که بین دو واحد جغرافیایی انجام می‌گیرد، می‌دانند. این تحرک باید به تغییر محل اقامت معمولی فرد از مبدأ یا محل اقامت قبل از مهاجرت وی، به مقصد یا محل اقامت جدید بینجامد (زنجانی، ۱۳۹۱: ۵).

طبق نظر مایکل پاتل تودارو^۳ مهاجرت نوعی تطبیق و سازگاری اجتماعی در پاسخ به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است (صادقی و سیدحسینی، ۱۳۹۸: ۲).

مهاجرت به عنوان یک واقعه تأثیرگذار بر رشد و تغییر جمعیت و نه فقط به خاطر ابعاد فضایی و زمانی که بر آن تأثیر می‌گذارند، مورد توجه قرار می‌گیرد. مهاجرت همچنین انعکاس تغییراتی است که در تار و پود جامعه که مردم بدان تعلق دارند اتفاق می‌افتد (تغییرات در فرهنگ شرایط اقتصادی و اجتماعی و ساخت‌های سیاسی). از این رو میشل^۴ (۱۹۸۵) اظهار می‌دارد، مهاجرت نه فقط به عنوان یک پدیده (واقعه یا موقعیتی که درخور مطالعه علمی است) بلکه باید به عنوان یک فرآیند (واقعه‌ای که اتفاق آن به علت بستر و موقعیتی است که مردم در آن زندگی می‌کنند) توصیف شود (لوکاس و میر، ۱۳۹۳: ۱۳۲-۱۳۱).

1. Pitie, J
2. Graham
3. Todaro, M. P
4. Mitchell, J. c

براساس نظریه اورت اس لی^۱ مهاجرت تغییر دائمی یا نیمه دائمی مکانی، بدون هیچ محدودیت و تمایزی در مورد مسافت حرکت، ماهیت اختیاری یا اجباری بودن و مهاجرت داخلی^۲ یا خارجی، می‌باشد (پاپلی یزدی و سناجردی، ۱۳۹۶: ۲۲۷-۲۲۶).

رولان پرسا^۳ (۱۹۸۵) جمعیت‌شناس فرانسوی مهاجرت را حرکات افراد یا گروه‌ها که تغییر دائمی یا طولانی محل اقامت معمول فرد را به دنبال دارد، می‌داند (زنجانی، ۱۳۹۱: ۶).

در لغت‌نامه دهخدا مهاجر به معنی کسی است که از جایی به جایی و از زمینی به زمینی رود و هجرت کند؛ به عبارت دیگر آن که از وطن خود هجرت کند و آن را ترک گوید و در جایی دیگر مسکن گیرد (دهخدا، ۱۳۳۴: ۱۵۹). در فرهنگ‌نامه معین نیز مهاجر کسی است که از موطن خود به جایی نقل مکان کرده باشد (معین، ۱۳۶۴: ۴۴۵۷).

مهاجرت بین‌المللی و انواع آن

بنابر تعریف سازمان ملل، مهاجر بین‌المللی کسی است که صرف‌نظر از علت مهاجرت یا قانونی و غیرقانونی بودن آن، کشور محل اقامت معمولش را تغییر می‌دهد. به‌طور کلی بین مهاجرت کوتاه‌مدت و بلندمدت تمایز در مدت زمان آن‌ها است که مدت زمان مهاجرت موقتی (کوتاه‌مدت) ۳ تا ۱۲ ماه و مهاجرت دائمی (بلندمدت) ۱۲ ماه یا بیش‌تر است (United Nations Department of Economic and Social Affairs). همچنین طبق تعریف سازمان بین‌المللی مهاجرت، مهاجران [بین‌المللی] افراد و یا اعضای خانواده هستند که برای بهبود شرایط مادی یا اجتماعی و بهتر شدن آینده و دورنمای خود یا خانواده‌شان به کشور یا منطقه دیگری حرکت کرده و نقل مکان می‌کنند (International Organization for Migration, 2004). مهاجرت بین‌المللی بین دو کشور مستقل انجام می‌گیرد و عبور از مرز بین دو کشور مطرح است (رومینا و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۲).

جهت سهولت در فهم مسایل مهاجرت، پژوهشگران مطالعات مهاجرت به خاطر تنوع و رنگارنگی مهاجرت‌ها و مهاجرین ناچار به دسته‌بندی‌های مختلفی شده‌اند. هرکدام از این دسته‌بندی‌ها ناظر به جنبه‌ای از جنبه‌های متنوع وجوه مختلف مهاجرت می‌باشد (سجادپور، ۱۳۸۴: ۱۶-۱۵). از انواع مختلف مهاجرت بین‌المللی می‌توان به مهاجرت اجباری و اختیاری، مهاجرت قطعی و بازگشتی، مهاجرت قانونی و غیرقانونی (زرقانی و موسوی، ۱۳۹۲: ۱۲)، مهاجرت دائمی از جمله فرار مغزها، مهاجران در جست‌وجوی کار، آوارگان جنگی و سیاسی و پناهندگان (تقوی، ۱۳۹۹: ۱۵۱-۱۵۰)، مهاجرت فردی و خانوادگی، فتح و تهاجم و مستعمره‌سازی مانند مهاجرانی که به منطقه استرالیا رفته و جزو بومیان آن منطقه به حساب نمی‌آمدند، انتقال‌های جمعیتی اجباری نظیر جابجایی کارگران برده آفریقای جنوبی به برزیل و کشورهای حوزه کاراییب و قسمت جنوبی ایالات متحده و مهاجرت زنجیره‌ای و هدایت‌شده همانند هندیان غربی در بعضی از قسمت‌های لندن و ایتالیایی‌ها و یونانی‌ها در ملبورن و افراد پاکستانی در بسیاری از شهرهای شمالی انگلستان اشاره کرد همچنین اسکلدون (۱۹۹۱) پنج نوع جریان جدید مهاجرت بین‌المللی از آسیا را با عناوین مهاجرت برای اقامت، مهاجرت دانشجویان، مهاجرت نیروی کار قراردادی، مهاجرت نیروی کار ماهر و جابجایی پناهندگان مشخص می‌کند (لوکاس و میر، ۱۳۹۳: ۱۶۷-۱۶۴).

Commented [B30]: مورد ۹ و ۵ اصلاحیه: تعریف مهاجرت بین‌المللی و انواع آن به فرموده داوران محترم اضافه گردید. که نکته بسیار مهم و حائز اهمیت بود.

1. Everett, S. L
2. Internal migration
3. Pressat, R

ارتباط آمایش سرزمین و مهاجرت

دو مؤلفه بسیار مهم که در مفهوم مهاجرت نهفته است، مؤلفه‌های زمان و فضا می‌باشد. اگر چه موضوعات اجتماعی قطعاً در ارزیابی مهاجرت مهم هستند، دستیابی به اطلاعات مناسب جهت ارزیابی منظم آن‌ها دشوار خواهد بود. از این رو تعاریف قراردادی مهاجرت معمولاً مبتنی بر ابعاد زمانی و مکانی هستند. جایجایی‌هایی مشمول فرآیند مهاجرت قرار می‌گیرند که حداقل به صورت نیمه دائم باشند به همین علت اورت اس لی مهاجرت را «تغییر دائمی و نیمه دائمی محل زندگی» توصیف می‌کند. به این ترتیب مؤلفه زمان نقش اساسی در این که به یک فرآیند جایجایی، مهاجرت اطلاق شود یا خیر، دارد. مؤلفه دیگر که در تعریف مفهوم مهاجرت اثرگذار است، مؤلفه فضا می‌باشد. به‌طور کلی می‌توان گفت که شدت مهاجرت [داخلی] تحت تأثیر تفاوت‌های فضایی می‌باشد. بنابر تعریف منگلام^۱ و مرگان^۲، مهاجرت یعنی «فاصله گرفتن نسبتاً دائمی جمع (مهاجران)، از یک منطقه جغرافیایی به یک منطقه دیگر». براین اساس می‌توان نقش مؤلفه فضا را نیز در مفهوم مهاجرت ملاحظه کرد (لوکاس و میر، ۱۳۹۳: ۱۲۷-۱۲۶). از طرف دیگر طبق تعاریف صاحب‌نظران رشته آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی فضایی، بعد مکانی و مفهوم فضا از اساسی‌ترین پایه‌های این علم به شمار می‌آید و به نوعی از مفهوم فضا در تعریف مفهوم آمایش سرزمین استفاده کرده‌اند. نکته حائز اهمیت دیگر که وجه مشترک آمایش سرزمین و مهاجرت می‌باشد و در هر دو، وجه اساسی و اثرگذار دارد، انسان و فعالیت‌های گوناگون او در عرصه فضا (سرزمین) می‌باشد (مخدوم، ۱۳۸۵: ۱۶، معصومی اشکوری، ۱۳۹۰: ۳۹، زبیری، ۱۳۹۳: ۲۳، وحیدی، ۱۳۷۳: ۷۶ و سرور، ۱۳۹۱: ۲۳ به نقل از مهندسین مشاور ستیران، ۱۳۵۵).

انواع طبقه‌بندی مهاجرت

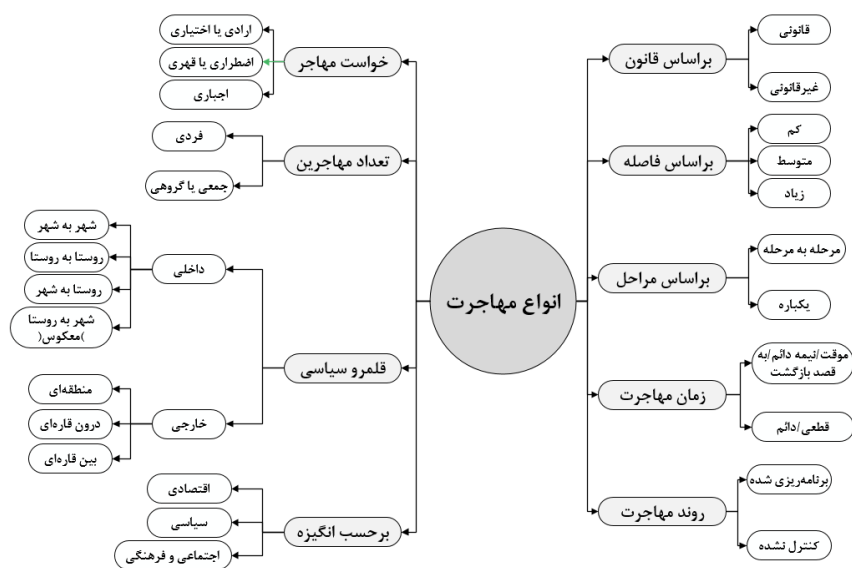
مهاجرت را می‌توان براساس مؤلفه‌های گوناگون طبقه‌بندی کرد. به همین علت هر مهاجرتی که اتفاق می‌افتد می‌تواند در هر کدام از این طبقه‌بندی‌ها (شکل ۱)، جایگاهی داشته باشد.

- مهاجرت بنابر خواست مهاجران شامل مهاجرت ارادی، اجباری و اضطراری یا قهری می‌شود.
- طبقه‌بندی براساس تعداد مهاجرین به صورت فردی یا گروهی انجام می‌گیرد.
- طبقه‌بندی براساس قلمرو سیاسی، به دو دسته کلی داخلی و خارجی (بین‌المللی) طبقه‌بندی می‌شود. در دسته داخلی، مهاجرت به صورت روستا به روستا - شهر به شهر - روستا به شهر - شهر به روستا (معکوس) و در دسته خارجی (بین‌المللی)، مهاجرت منطقه‌ای - درون قاره‌ای - بین قاره‌ای صورت می‌گیرد.
- انگیزه اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، یکی از عوامل طبقه‌بندی مهاجرت می‌باشد.
- براساس فاصله می‌توان مهاجرت را به سه دسته کم، متوسط و زیاد تقسیم‌بندی کرد.
- مرحله به مرحله بودن یا یکباره انجام شدن مهاجرت، طبقه‌بندی دیگری از این پدیده است.
- طبقه‌بندی برحسب زمان مهاجرت به دو دسته کلی نیمه دائمی (موقت یا به قصد بازگشت) و دائمی (قطعی) تقسیم‌بندی می‌شود.

¹. Mangalam, J. J

². Morgan, c

- طبقه‌بندی برحسب روند مهاجرت، دو حالت کنترل نشده و برنامه‌ریزی شده را شامل می‌گردد.
- طبقه‌بندی دیگری که از مهاجرت وجود دارد وضعیت قانونی یا غیرقانونی بودن آن است.

شکل ۷ - طبقه‌بندی انواع مهاجرت

منبع: نگارندگان؛ برگرفته از (محرمی، ۱۳۹۴: ۵۹، زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۱، زنجانی، ۱۳۹۱: ۱۲ و عراقیان، ۱۳۹۴: ۳۱ به نقل از آقای زاده، ۱۳۸۶)

عوامل مؤثر بر رشد مهاجرت‌های بین‌المللی

مرزهایی که مهاجران از آن‌ها عبور می‌کنند شامل مرزهای بین‌المللی و محدوده‌های اداری داخل کشور است. در تحلیل مهاجرت، معمولاً بین مهاجرت‌های بین‌المللی که شامل حرکت از یک کشور به کشور دیگر می‌شود و مهاجرت داخلی که دربرگیرنده جابجایی درون مرزی است تفاوت می‌گذارند. این تفکیک نه تنها برای سهولت مطالعه بلکه به دلیل آثار و پیامدهای متفاوتی است که در هر کدام از انواع مهاجرت داخلی و بین‌المللی رخ می‌نماید. این دو الگوی مهاجرت در عین حال که وجوه مشترکی دارند و تفاوت نوعی مهمی با یکدیگر ندارند، اما با توجه به مقتضیات ویژه‌ای که دارند هر یک تحلیل‌های ویژه خود را می‌طلبند (حسینی، ۱۳۹۰: ۱۸۷).

به‌طور کلی در مهاجرت‌های بین‌المللی یکسری علل و زمینه‌های عام و خاص وجود دارد؛ بدین معنی که عوامل مشترک اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، طبیعی و ... به عنوان دافعه در مبدأ یا جاذبه در مقصد منجر به تصمیم به مهاجرت‌های فراملی می‌شود.

باید به این نکته اشاره کرد که نقش و وزن هر کدام از این عوامل در مناطق مختلف جهان متفاوت است. مهم‌ترین عوامل دافعه در مبدأ و جاذبه در مقصد به تفکیک ابعاد آن عبارتند از:

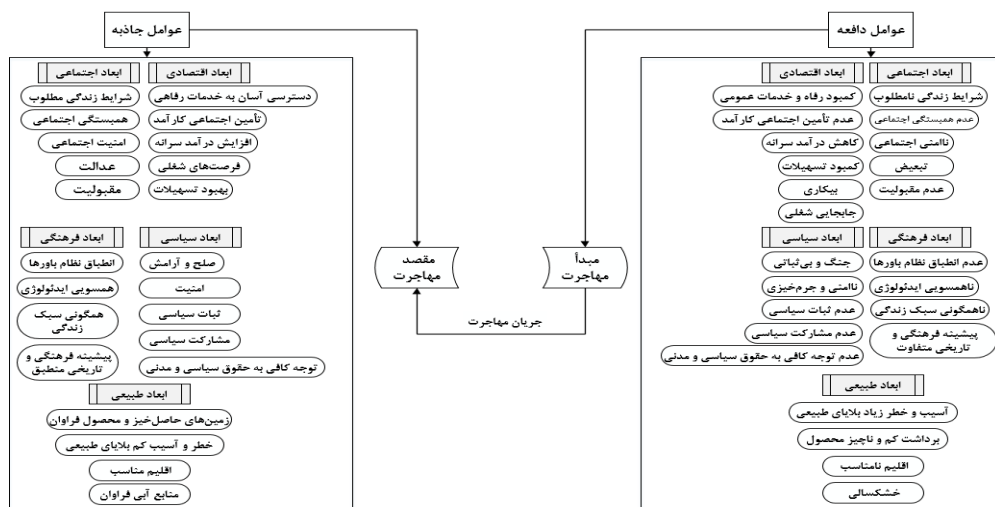
عوامل اجتماعی: عواملی چون مطلوبیت شرایط زندگی، همبستگی اجتماعی، امنیت اجتماعی، تبعیض و عدالت و مقبولیت بخشی از عواملی است که به عنوان عوامل جاذبه و دافعه اجتماعی در رشد مهاجرت‌های بین‌المللی اثرگذار است.

عوامل اقتصادی: دیگر عواملی که در رشد مهاجرت‌های بین‌المللی بسیار اثرگذار است، عوامل اقتصادی می‌باشد. به برخی از عواملی که می‌توان اشاره کرد؛ رفاه و خدمات عمومی، بیکاری و فرصت‌های شغلی، تسهیلات، درآمد سرانه، تأمین اجتماعی و جابجایی شغلی است.

عوامل سیاسی: امنیت و ناامنی و جرم‌خیزی، صلح و آرامش و جنگ و بی‌ثباتی، ثبات سیاسی، مشارکت سیاسی و توجه به حقوق سیاسی و مدنی بخش از عوامل سیاسی است که در افزایش مهاجرت‌های بین‌المللی تأثیرگذار است.

عوامل فرهنگی: علل و عواملی همچون ایدئولوژی، همگونی و ناهمگونی سبک زندگی، میزان تطابق نظام باورها، تفاوت در پیشینه تاریخی و فرهنگی میزان مهاجرت‌های بین‌المللی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

عوامل طبیعی: عوامل طبیعی نیز در رشد مهاجرت‌های بین‌المللی تأثیرگذار است. عواملی همچون آسیب‌ها و خطرات ناشی از بلایای طبیعی، زمین‌های حاصل‌خیز و برداشت‌های فراوان محصول، منابع آبی و خشکسالی و نوع اقلیم.

شکل ۸ - عوامل مؤثر بر رشد مهاجرت‌های بین‌المللی

منبع: نگارندگان؛ برگرفته از (زرزقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۴۷-۲۴۶ و صدرا، ۱۳۹۰: ۲۶-۲۵)

پیامدهای مهاجرت‌های بین‌المللی

مهاجرت در سطح فرد، مناطق مهاجرپذیر، مناطق مهاجرفرست و نظام اجتماعی که در هر دو منطقه مبدأ و مقصد حاکم است، دارای آثار و پیامدهایی است. این تأثیرها ممکن است برحسب نوع مهاجر، حجم مهاجرت و شرایط طبیعی با یکدیگر تفاوت داشته باشد (حسینی، ۱۳۹۰: ۱۹۸). اثرات مهاجرت‌های بین‌المللی کشورهای مهاجرفرست و مهاجرپذیر بی‌شبهت به مهاجرت‌های داخلی نیست. در این زمینه به تأثیراتی نظیر تغییر در ساختمان و ترکیب جمعیت، افزایش یا کاهش تعداد جمعیت، افزایش میزان دستمزدها، کاهش بیکاری، افزایش درآمد سرانه، بالا رفتن سطح زندگی، تنوع فرهنگی و انتقال تجربیات و نوآوری‌ها، تغییر در موازنه پرداخت‌های خارجی و به‌طور کلی بسیاری از پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی می‌توان اشاره نمود (کلارک، ۱۳۹۱: ۱۹۳ و فهیمی‌راد، ۱۳۹۰: ۳۱).

پیامدهای مهاجرت بر کشورهای مهاجرفرست

مهم‌ترین تأثیر مثبت مهاجرت موقت یا دائم بر روی کشورهای مبدأ یا مهاجرفرست عبارت است از گردش تجاری فزاینده بین کشور پذیرنده و کشور مبدأ مهاجرت که تا حد زیادی به سود کشور مهاجرفرست می‌باشد. شهروندانی که خارج از کشور به عنوان مهاجر کار می‌کنند با فرستادن کل یا بخشی از پول ناشی از دستمزدشان برای خانواده خود، به نوعی در رونق اقتصادی کشورشان اثرات قابل توجهی دارند. اثر مثبت دیگر مهاجرت برای کشورهای مبدأ، افزایش پتانسیل سرمایه انسانی است. به این معنا که بسیاری از مهاجرین هنگام بازگشت به کشور خود دارای مهارت‌ها و تخصص‌های زیادی هستند که در حین زندگی در کشور مقصد کسب کرده‌اند که می‌تواند برای کشور مبدأ بسیار مهم و سودمند باشد. از دیگر اثرات مثبتی که می‌توان برای کشورهای مبدأ مهاجرت برشمرد، ایجاد فرصت‌های کاری برای افرادی است که در جست‌وجوی کاری هستند که در کشورشان وجود ندارد. به این ترتیب به رفع مشکلات بیکاری در کشور مبدأ کمک می‌شود (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۵۶).

نیروهای متخصص و ماهر ابزار و هدف توسعه می‌باشند. امروزه نیروهای متخصص و نخبگان به عنوان ثروت یک جامعه محسوب می‌شوند. پدیده مهاجرت بین‌المللی نخبگان و متخصصان و به عبارتی فرار مغزها به دلیل آثار سوء فرهنگی، روانی، سیاسی و نقش منفی آن در فرایند توسعه و تخریب اعتبار ملی و تغییر نسل‌های آینده به عنوان تهدیدی جدی برای حال و آینده کشور، نگرانی‌هایی در سطوح مختلف مدیریتی و اجتماعی کشور ایجاد کرده است (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۱۱۶). اساسی‌ترین و مهم‌ترین تأثیر منفی احتمالی مهاجرت برای کشورهای مهاجرفرست، فرار مغزها و نیروی کار متخصص و در نتیجه کاهش رشد و بهره‌وری می‌باشد (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۵۷). فرار مغزها (نیروی کار متخصص) می‌تواند اثرات مخربی بر کشورهای درحال توسعه که گریبان‌گیر این مشکل هستند بگذارد. فرار مغزها یعنی از دست دادن سرمایه‌های انسانی و بازده منفی سرمایه‌گذاری‌های آموزشی (پرویزی، ۱۳۹۴: ۲۲۹) و از دست دادن افرادی که برای تربیتشان سرمایه‌گذاری‌های فراوانی انجام شده است و آن‌ها سال‌های عمر مفید و مولد خود را در جای دیگری می‌گذرانند (دیوید. ام. هیر، ۱۳۸۰: ۱۷۶).

در مجموع مهم‌ترین مزایا و معایب برای کشورهای مهاجرفرست را می‌توان شامل موارد زیر دانست:

- از میان رفتن نتایج سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در جهت پرورش جوانان

- از دست دادن نیروی کار اقتصادی (به دلیل کثرت مهاجرت جوانان)
- کند شدن روند افزایش جمعیت و یا کم شدن رقم کل جمعیت
- بالا رفتن مزد کارگران به علت کم شدن تعداد متقاضیان کار
- کاهش تقاضا برای امکانات بهداشتی، رفاهی و تفریحی
- ایجاد روابط فرهنگی، تجاری و ... میان دو کشور
- دگرگون شدن شکل هرم سنی جمعیت
- کم شدن میزان ازدواجها و ولادتها
- بهتر شدن موازنه پرداختهای خارجی
- کاهش تقاضای مسکن (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۵۹).

پیامدهای مهاجرت بر کشورهای مهاجرپذیر

به نظر می‌رسد مهم‌ترین اثر مثبت مهاجرت برای کشورهای مهاجرپذیر، استفاده از مزایای نیروی کار متخصص و ماهری است که هیچ هزینه‌ای بابت آموزش و تربیت آن‌ها پرداخت نکرده‌اند، ضمن این که این‌گونه کشورها کمبود نیروی کار خود را با مهاجرین خارجی که در بسیاری از موارد زبده‌ترین متخصصین نیز هستند، برطرف می‌کنند. کشورهای مقصد مهاجرت علاوه بر استفاده از مهاجرین متخصص و ماهر، از مهاجران بدون مهارت نیز استفاده می‌کنند. بدین ترتیب مهاجران بدون مهارت، اغلب شغل‌هایی را در کشور مقصد برعهده می‌گیرند که در آن کشور به نوعی جزو مشاغل پست محسوب شده و ساکنان بومی آن مایل به پذیرش آن‌ها نیستند سایر تأثیرات مثبت مهاجرت برای کشورهای مهاجرپذیر عبارت است از رشد اقتصادی با توجه به تقاضای بیش‌تر برای محصولات و خدمات ارائه شده توسط مهاجران و نیز درآمد افزوده شده از طریق مالیات‌های اضافی که مهاجران برای خرید و دستمزد خود پرداخت می‌کنند. همچنین کشورهای پذیرنده از مشارکت‌های فرهنگی و اجتماعی که مهاجران در جوامعشان ایجاد می‌کنند، بهره می‌برند (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶۱-۲۵۹). از نظر اجتماعی مهاجرت به نوعی کثرت‌گرایی در جامعه و استقرار نهادهای لازم برای حفظ حقوق بشر منجر می‌شود. پیش‌دآوری‌های موجود درباره ارتکاب بیش‌تر مهاجران به رفتارهای بزهکارانه را از بین می‌برد، افراط‌گرایی‌های ملی‌گرایی را تعدیل می‌کند و به نوعی به اشتراک همگانی در زندگی اجتماعی منجر می‌شود (زنجانی، ۱۳۹۱: ۱۸۷-۱۸۸).

پیامد منفی که اغلب کشورهای پذیرنده مهاجر در سراسر جهان از آن شکایت دارند این است که مهاجران شغل‌های مربوط به نیروی کار بومی را برعهده گرفته و دستمزدها را کاهش می‌دهند زیرا آن‌ها معمولاً حاضر به انجام کار با حقوق کم‌تری خصوصاً در شغل‌های بدون تخصص و کم دستمزد هستند. از دیگر تبعات منفی که مهاجرت برای کشورهای مقصد خواهد داشت، مشکلاتی

است که پیرامون یکپارچه‌سازی مهاجران با جامعه بومی ایجاد می‌گردد (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶۲-۲۶۱). بزین^۱ (۱۹۹۸) معتقد است مهاجران می‌توانند با ایجاد اقلیت‌های فرهنگی، زبانی، مذهبی و به خصوص نژادی، شاخص‌ها و ویژگی‌های جامعه را تغییر دهند. در بلندمدت مشهودترین اثری که مهاجران به لحاظ اجتماعی برجای می‌گذارند، ایجاد اقلیت‌های قومی در کشور میزبان است. ورود مهاجران با فرهنگ‌ها و قومیت‌های متفاوت به جوامع یکدست و متجانس ممکن است آن‌ها را به جوامع چند قومیتی و چند فرهنگی تبدیل نماید (زرقانی و موسوی، ۱۳۹۲: ۱۹).

در مجموع مهم‌ترین مزایا و معایب برای کشورهای مهاجرپذیر را می‌توان شامل موارد زیر دانست:

- استفاده از نیروی فعال بدون هیچگونه سرمایه‌گذاری قبلی
- استفاده از کارگران خارجی در رشته‌هایی از فعالیت که کارگران محلی، حاضر به استخدام در آن نیستند.
- زیاد شدن جمعیت
- رقابت مهاجرین با کارگران محلی از لحاظ قبول سطح دستمزد پایین‌تر
- رواج شرایط بهداشتی نامناسب، اخلاق، آداب و عقاید نامناسب به وسیله مهاجرین (اگر مهاجران از سطح سواد و بهداشت پایین‌تری برخوردار باشند)
- ایجاد روابط فرهنگی و تجاری میان دو منطقه یا کشور
- افزایش تقاضای شغل و به عبارتی افزایش بیکاری
- افزایش تقاضاهای آموزشی، فرهنگی، تفریحی و ورزشی (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶۴-۲۶۳).

نظریه‌های مهاجرت

نظریه راونشتاین

برخی از محققان علوم اجتماعی معتقدند که نظریه‌های راونشتاین^۲ (۱۸۸۵-۱۸۸۹) یکی از نخستین نظریه‌های مهاجرتی محسوب می‌شود (زنجانی، ۱۳۹۱: ۱۳۰). او طی بررسی‌های مختلف پیرامون جریان‌های مهاجرت داخلی در انگلستان و ولز، مشاهدات خود را تحت عنوان قوانین مهاجرتی مطرح ساخت (حسینی، ۱۳۹۰: ۱۹۰). قوانین مهاجرتی راونشتاین شامل موارد زیر است که در شکل ۲ مشخص شده است.

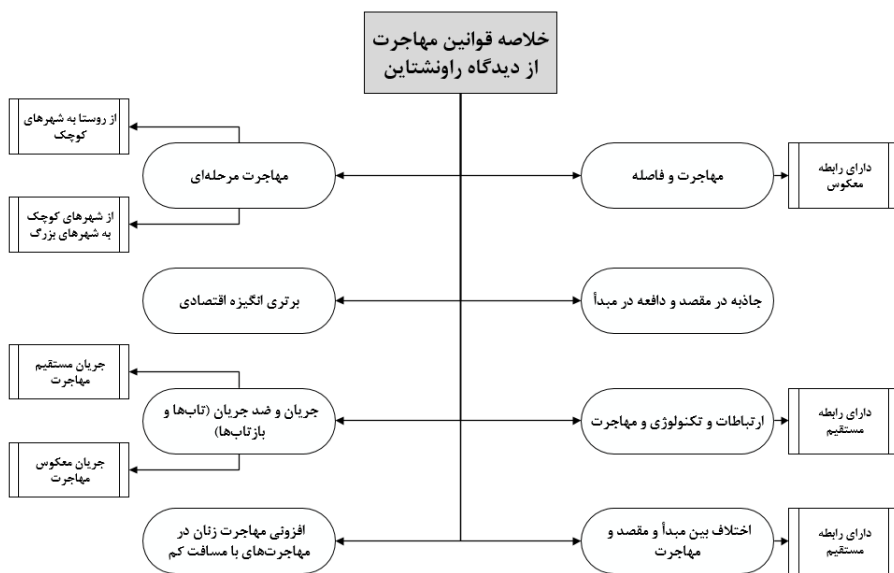
- مهاجرت و فاصله: در میزان مهاجرت بین دو نقطه با فاصله آن دو نقطه از یکدیگر رابطه معکوس برقرار است. یعنی با کم‌تر شدن فاصله، میزان مهاجرت افزایش پیدا می‌کند.

Commented [B31]: مورد ۱۰ اصلاحیه: برخی نظریه‌ها در بخش مبانی نظری وجود دارد. و در ادامه به نظریه اورت اس لی و مایکل تودارو نیز اشاره گردیده است.

¹. Buzan, B

². Ravenstein, E. G

- مهاجرت مرحله‌ای: فرآیند مهاجرت به صورت پلکانی و مرحله‌ای است؛ یعنی مهاجرت از مناطق روستایی دور افتاده به شهرهای کوچک و از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ صورت می‌گیرد. این جریان تا زمانی که جاذبه در شهرها و مراکز صنعتی و خدماتی وجود داشته باشد، ادامه خواهد داشت.
- دافعه و جاذبه: هر اندازه عوامل جاذبه در یک منطقه بیش تر باشد، تراکم و تمرکز ناشی از مهاجرت جمعیت در آن منطقه بیش تر است و برعکس، چنانچه عوامل دافعه بیش تر از عوامل جاذبه باشد جذب جمعیت و مهاجرت به آن منطقه کم تر خواهد بود. راونشتاین معتقد بود که عوامل جاذبه مهم تر از عوامل دافعه است.
- جریان و ضد جریان (تابها و بازتابها): اغلب مهاجرت‌ها از نقاط روستایی به شهری و از شهرهای کوچک تر به شهرهای بزرگ تر صورت می‌گیرد. درست است که بیش تر جریان مهاجرت به صورت روستا - شهری است؛ اما جریان معکوس و وارونه‌ای نیز وجود دارد که مهاجرت شهری - روستایی می‌باشد.
- ارتباطات و مهاجرت: هر چه ارتباطات و تکنولوژی توسعه یابد، شناخت و آگاهی از محیط پیرامونی افراد بیش تر خواهد شد. به این ترتیب کسی که قصد مهاجرت دارد اطلاعات بیش تری از محیط اطرافش پیدا خواهد کرد. پس می‌توان گفت بین ارتباطات و مهاجرت رابطه مستقیمی برقرار است و با افزایش یکی دیگری نیز افزایش می‌یابد.
- برتری انگیزه اقتصادی: راونشتاین علی‌رغم تأکید بر سایر عوامل مانند مالیات‌های سنگین، اجبار، شرایط نامساعد اقلیمی، قوانین ظالمانه و شرایط اجتماعی نامساعد در انجام و استمرار مهاجرت، بیش ترین تأثیر را در عامل اقتصادی می‌داند.
- اختلاف بین مبدأ و مقصد و مهاجرت: به طور کلی هر چه اختلاف بین مبدأ و مقصد مهاجرت از نظر شرایط زندگی در ابعاد گوناگون کم تر باشد، مهاجرت کاهش می‌یابد. پس در این جا نیز یک رابطه مستقیم برقرار می‌باشد.
- افزونی مهاجرت زنان در مهاجرت‌های با مسافت کم: به نظر می‌رسد نسبت مهاجران زن در مسافت‌های کوتاه به مردان برتری داشته باشد.

شکل ۹ - خلاصه قوانین مهاجرت از دیدگاه راونشتاین

منبع: نگارندگان؛ برگرفته از (زنجانی، ۱۳۹۱: ۱۳۰، حسینی، ۱۳۹۰: ۱۹۲-۱۹۰، حاج‌حسینی، ۱۳۸۵: ۳۸-۳۷ و معیدفر، ۱۳۹۸: ۸۰)

نظریه تودارو

Commented [B32]: مورد ۱۰ اصلاحیه: برخی نظریه‌ها در بخش مبانی نظری وجود دارد. و در ادامه به نظریه اورت اس لی نیز اشاره شده است.

تودارو (۱۳۶۶) از صاحب‌نظران مسائل اقتصادی کشورهای موسوم به جهان سوم، درباره مهاجرت روستا - شهری برای این کشورها مدلی تئوریک ارائه داده است (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۴۹). اما با توجه به چهار ویژگی اصلی مدل او می‌توان نظریه‌اش را هم برای مهاجرت داخلی و هم مهاجرت بین‌المللی مورد بررسی قرار داد.

او معتقد است مهاجرت اساساً یک پدیده اقتصادی است هر چند به وجود عوامل غیراقتصادی نیز باور دارد. تودارو اظهار می‌دارد که مهاجرت در پاسخ به کسب درآمد مورد انتظار (نه واقعی) صورت می‌گیرد.

در ضمن دو عامل زیر تبیین‌کننده رفتار مهاجران است:

۱- تفاوت درآمدهای واقعی حاصل از کار در شهر و روستا

۲- احتمال یافتن کار در شهر که با میزان بیکاری در آن، ارتباط معکوس دارد (مهندسان مشاور DHV از هلند، ۱۳۷۱:

(۷۵).

چهار خصوصیت اصلی که برای مدل تودارو می‌توان ذکر کرد به شرح زیر می‌باشد:

الف) انگیزه مهاجرت براساس ملاحظات عقلانی، اقتصادی، سود و هزینه نسبی بوده و اگرچه عمدتاً مالی است در ضمن روانی نیز هست.

ب) تصمیم به مهاجرت بستگی به تفاوت‌های مورد انتظار بین مزدهای واقعی در شهر و روستا دارد و نه تفاوت‌های واقعی بین آن‌ها؛ این تفاوت‌های مورد انتظار از تفاوت‌های واقعی بین دستمزدهای شهری و روستایی و همچنین احتمال کسب موفقیت‌آمیز شغل در بخش شهری ایجاد می‌شود

پ) احتمال به دست‌آوردن شغل در شهر ارتباط معکوس با میزان بیکاری شهری دارد.

ت) در صورت وجود اختلاف زیاد بین درآمدهای مورد انتظار در شهر و روستا، مهاجرت مازاد بر امکانات اشتغال شهری، نه تنها ممکن بلکه منطقی است (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۱۶۷-۱۶۶).

نظریه اورت اس لی

Commented [B33]: مورد ۱۰ اصلاحیه: نظریه اورت اس لی وجود دارد.

لی در مقاله‌ای تحت عنوان «نظریه مهاجرت» (پاپلی یزدی و سناجردی، ۱۳۹۶: ۲۲۶) در سال ۱۹۶۶ با نقد نظریات راونشتاین به تنظیم نظریه‌ای جدید در مورد مهاجرت، مبادرت ورزید (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۱۶۸-۱۶۷). در این مدل در مورد زمینه مهاجرت، گسترش جریان و ضد جریان مهاجرت و ویژگی‌های مهاجران پرداخته شده است (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۴۹).

او عوامل مؤثر بر مهاجرت را به چهار دسته تقسیم می‌کند:

الف) عواملی که با حوزه مبدأ مهاجرتی ارتباط دارند و به پدیده‌های اقتصادی، فرهنگی و محیطی مربوط می‌شوند. این عوامل می‌توانند مثبت (جاذبه)، منفی (دافعه) و خنثی (بی‌اثر) باشند. از جمله این عوامل می‌توان به امکانات زندگی، آموزش، بهداشت، درآمد، فرهنگ و غیره اشاره کرد.

ب) عواملی که به حوزه مقصد ارتباط دارند. در این مورد نیز می‌توان به عوامل اقتصادی، فرهنگی و محیطی مثبت، منفی و خنثی توجه کرد.

ج) موانع بازدارنده بین مبدأ و مقصد مهاجرت مانند بعد مسافت، بازدارنده‌های فیزیکی، قوانین مهاجرت، هزینه حمل و نقل، سنت‌ها و آداب و رسوم، وجود کودکان و غیره که به جابجایی یا باقی‌ماندن افراد اثر می‌گذارد.

د) عوامل شخصی مانند حساسیت‌های فردی، هوش، آگاهی‌های اجتماعی، تماس‌های فردی، داشتن آشنا و راهنما در شهر، شناخت مهاجر نسبت به مبدأ و مقصد، شرایط خانوادگی افراد، سن، جنس، تاریخچه فردی و سواد (جهان‌محمدی، ۱۳۸۴: ۵۶).

مفهوم پناهنده^۱

^۱. refugee

در کنوانسیون ۱۹۵۱ در مورد وضعیت پناهندگان و پروتکل ۱۹۶۷ منضم به آن، پناهنده کسی است که دارای ترس موجه از مورد آزار قرار گرفتن بنا به دلایل نژاد، ملیت، مذهب، عقیده سیاسی یا عضویت در گروه اجتماعی خاص بوده و قادر یا مایل به قرار گرفتن تحت حمایت دولت متبوع و محل سکونت خود نباشد و میان ترس موجه او از آزار با دلایل پنج‌گانه مورد حمایت کنوانسیون، رابطه سببیت برقرار باشد (کیهانلو، ۱۳۸۶: ۵۵). از ماده ۳۳ کنوانسیون ۱۹۵۱ در مورد مفهوم و تعریف آزار چنین استنباط می‌شود که تهدید حیات یا آزادی بر مبنای نژاد، مذهب، ملیت، عقیده سیاسی و عضویت در گروه اجتماعی خاص همواره آزار تلقی می‌شود. سایر نقض‌های جدی حقوق بشر بنا به همان دلایل نیز آزار محسوب می‌گردد (کیهانلو، ۱۳۸۶: ۴۰).

تفاوت پناهندگی و مهاجرت

پناهندگی از اقسام مهاجرت می‌باشد. اساساً پناهندگی اگر از مجاری رسمی صورت گیرد و مورد تأیید کشور میزبان قرار گیرد، قانونی بوده و جزو مهاجرت‌های غیرقانونی به حساب نمی‌آید. با توجه به منابع بین‌المللی، پناهندگی در شرایط ترس از تعقیب و آزار برای افراد، موجه است و کشورهای عضو سازمان ملل در صورت احراز شرایط، مکلف به پذیرش آن‌ها هستند. به این ترتیب وجه تمایز مهاجرت و پناهندگی در این می‌باشد که پناهنده فقط برای خروج از شرایط تعقیب و آزار، اقدام به مهاجرت می‌کند و با مفهوم عام مهاجرت از این جهت متفاوت است (محرمی، ۱۳۹۴: ۵۷).

تفاوت پناهنده و پناهجو^۱

پناهنده فردی است که به دنبال پناهندگی بوده و توسط کشور میزبان به صورت رسمی پذیرفته می‌شود؛ اما منظور از پناهجو، فردی است که اگر کشور میزبان او را پذیرش نماید، به صورت رسمی به عنوان پناهنده، پذیرفته خواهد شد. در واقع پناهجو در انتظار این است که به صورت رسمی توسط کشور دیگر به عنوان پناهنده پذیرفته شود (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal).

تفاوت مهاجرت و گردشگری

مهاجرت برای انسان‌هایی مطرح می‌شود که برای مدت دائمی یا نیمه دائمی در مکانی غیر از مکان اصلی زندگی خود با انگیزه‌هایی اعم از اقتصادی، اجتماعی و یا سیاسی اسکان پیدا می‌کنند و معمولاً قصد بازگشت برای آن‌ها مطرح نیست. بنابراین کوچ‌نشینان، افرادی که برای کار، درس، معالجه و غیره به سرزمین‌های دیگر سفر می‌کنند و گردشگران در زمره مهاجرین به حساب نمی‌آیند (کلارک، ۱۳۹۱: ۱۷۴). به این ترتیب مهاجرت با گردشگری یکسان نیست و تفاوت‌هایی دارند. برای روشن شدن بیشتر این تفاوت، از نظر سازمان جهانی گردشگری^۲، گردشگری عبارت است از: فعالیت‌های افرادی که برای استراحت، کار و دلایل دیگر به خارج از محیط سکونت معمول خویش سفر کرده، حداکثر برای یک سال متوالی در آن جا اقامت می‌کنند (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲: ۱۳). طبق این تعریف از گردشگری و تعاریفی که پیش‌تر از مهاجرت بیان شد، تفاوت این دو پدیده در دو مؤلفه زمان و کسب درآمد می‌باشد. بر این اساس گردشگری نهایتاً طی یک سال انجام می‌گیرد اما مهاجرت، انتقال دائمی و نیمه دائمی محل

1. Asylum

2. world tourism organization (WTO)

زندگی اصلی می‌باشد. اگر جابجایی‌های فصلی را جزو انواع مهاجرت لحاظ نماییم؛ اینجاست که مؤلفه دوم یعنی کسب درآمد به میان خواهد آمد تا تفاوت این دو مؤلفه را آشکار سازد. گردشگران جهت کسب درآمد اقدام به گردشگری نمی‌کنند اما کسب درآمد در مهاجرت امری اجتناب‌ناپذیر است.

تفاوت سیاست ادغام و یکپارچه‌سازی و سیاست انحلال^۱

برای مشخص شدن این دو سیاست باید به این مطلب اشاره کرد که در سیاست ادغام و یکپارچه‌سازی، صحبت از دموکراسی چند فرهنگی به میان می‌آید. در این سیاست، کشورها سعی دارند که مهاجر و پناهنده با حفظ هویت فرهنگی، قومی و نژادی خود تحت یک هویت ملی واحد قرار گیرد. انتخاب این سیاست به این معنا است که مظاهر فرهنگی، قومی، مذهبی و نژادی خللی به یکپارچه‌سازی مهاجرین و بومیان آن کشور وارد نمی‌کند. معمولاً کشورهایی که تاریخ کهن و چند هزار ساله ندارند و احساسات ناسیونالیستی در آن‌ها کم‌تر می‌باشد، می‌توانند به خوبی سیاست ادغام و یکپارچه‌سازی را در کشور خود اجرا نمایند. در مقابل سیاست دیگری وجود دارد که طی آن کشور مقصد مهاجرت تلاش دارد، مهاجرین طی یک سیاست انحلال در فرهنگ و هویت ملی آن کشور، مضمحل شده و مظاهر فرهنگی، قومی، مذهبی و نژادی خود را به صورت عیان نداشته باشند. کشورهایی که معمولاً قدمت بیش‌تری دارند و احساسات ناسیونالیستی و با اغراق و به تعبیری نژادپرستانه آنان بیش‌تر است، سیاست انحلال را در پیش می‌گیرند.

روش تحقیق

قالب این مطالعه مروری است و هدف از انجام آن دستیابی به شناختی از راه‌ها و روش‌های کشورهای پذیرای مهاجران که با وجود توسعه یافتگی و ابتلا به کاهش رشد طبیعی جمعیت و حرکت به سوی پیری جمعیت، پذیرای مهاجران از کشورهای دیگر جهان هستند. این مطالعه که با نگاه آمایشی انجام شده است و برنامه‌های آمایش سرزمین چند کشور با هدف ردیابی آماده‌سازی فضا و برنامه‌های توسعه کشورها برای پذیرش نیروی جدید مهاجران و پناهجویان، مورد مطالعه قرار گرفته است.

گردآوری داده‌ها اسنادی و کتابخانه‌ای و روش تحلیل توصیفی به کار گرفته شده است. با بررسی مبانی نظری موجود درباره مهاجرت و مهاجرت‌های بین‌المللی الگوی مهاجرتی شناسایی شده و در کنار اقدامات نسبتاً موفق برخی از کشورها به ارائه پیشنهادهای آمایشی و برنامه‌ریزی برای پذیرش هدفمند مهاجران در ایران انجامیده است.

یافته‌های تحقیق

مهاجرت و سیاست‌ها و برنامه‌های آمایش سرزمین در کانادا

کانادا از مهم‌ترین مقاصد مهاجرت با جمعیت حدوداً ۳۷/۷ میلیون نفر می‌باشد که در سال ۲۰۲۰ از ۸۵ کشور پذیرای ۱۰۹/۳ هزار نفر پناهنده بوده و تا همین زمان مجموعاً حدود ۸ میلیون نفر به عنوان مهاجر در این کشور حضور داشته‌اند (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal).

Commented [B34]: مورد ۱۲ اصلاحیه: نوشتن روش تحقیق

Commented [B35]: مورد ۱۲ اصلاحیه: از آن جایی که این مقاله در واقع مرور توصیفی برنامه‌های آمایشی کشورهای مقصد مهاجرت می‌باشد و اساساً مقایسه آن‌ها به عنوان کشورهای نسبتاً موفق در امر سیاست‌گذاری مهاجرتی با ایران مطرح است؛ به همین علت مقایسه آن‌ها (آلمان، کانادا و استرالیا) با ایران مفضلاً صورت گرفته است. در نتیجه مقایسه بین این کشورها با یکدیگر مورد بحث مقاله نبوده است و از این جهت با یکدیگر مقایسه‌ای نداشته‌اند.
با تشکر فراوان از نکات سردبیر و داوران محترم

^۱. dissolution policy

براساس گزارش برنامه توسعه سازمان ملل، کانادا در سال ۲۰۲۰ از نظر شاخص توسعه انسانی^۱ در رتبه ۱۶ از بین ۱۸۹ کشور قرار داشته است (برنامه توسعه ملل متحد، United Nations Development Program)؛ که می‌توان آن را جزو کشورهای توسعه‌یافته در نظر گرفت. کانادا یکی از کشورهایی است که به عنوان مقصد مهاجرت، مهاجران زیادی را پذیرش و مورد استقبال قرار داده است. برای تأیید این مطلب باید عنوان کرد که از هر ۵ ساکن کانادا، ۱ نفر در خارج از آن متولد شده است. رویکرد کانادا در زمینه مهاجرت، تابعیت، اسکان و چند فرهنگی، تصادفی اتفاق نیفتاده است؛ بلکه تابع موقعیت جغرافیایی‌اش و همچنین تاریخ کانادا است که اسکان در آن فرآیند پیچیده‌ای را گذرانده است و پذیرش از سوی مردمان بومی و سازش آن‌ها با مهاجران فرانسوی و انگلیسی را در برداشته است. به این ترتیب کانادا از نظر شکل‌گیری بیش از این که به صورت مرسوم از یک ملت تشکیل شده باشد؛ دارای شخصیت چند ملیتی است. تصور گسترده‌ای در میان کانادایی‌ها وجود دارد که مهاجران را مزیت اقتصادی و سرمایه فرهنگی می‌دانند. کانادا اغلب به عنوان الگویی برای چگونگی ایجاد سیاست صحیح مهاجرت در یک حکومت مردم‌سالاری^۲ چند فرهنگی می‌باشد. می‌توان گفت که اصلی‌ترین سیاست کشور کانادا در امر مهاجرت، سیاست یکپارچه‌سازی^۳ می‌باشد. این کشور با قبول چند فرهنگی^۴ و به عبارتی به رسمیت شناختن هویت‌های فرهنگی و قومی به دنبال تحقق این سیاست است. از سیاست‌ها و برنامه‌های کشور کانادا به عنوان کشور مقصد مهاجرت می‌توان به مواردی زیر اشاره کرد:

- برطرف کردن کمبود مهارت و جذب کارگران بسیار ماهر (اولویت در جذب کارگران ماهر که به زبان انگلیسی یا فرانسوی مسلط هستند؛ به این جهت که فرآیند یکپارچه‌سازی در آن‌ها بهتر اتفاق می‌افتد. همچنین انجام برنامه‌ها و سیاست‌هایی با هدف تحقق استقرار و شهروند شدن آن‌ها.

- جلوگیری از پیری جمعیت

- گسترش نقش دولت‌های استانی

- تمرکز بیش‌تر بر خدمات یکپارچه‌سازی

- اسکان بیش‌تر پناهندگان

- سیاست تابعیت^۵ به عنوان ابزاری جهت پیش‌تیبانی از سیاست یکپارچه‌سازی (گریفیس، ۲۰۱۷)۶.

مهاجرت و سیاست‌ها و برنامه‌های آمایش سرزمین در آلمان

آلمان کشوری است با تقریباً ۸۳/۸ میلیون نفر جمعیت (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal) که براساس گزارش برنامه توسعه سازمان ملل، در رتبه ۶ شاخص توسعه انسانی از ۱۸۹ کشور قرار دارد (برنامه توسعه ملل متحد، United

1. Human Development Index (HDI)

2. Democracy

3. Integration Policy

4. Multiculturalism

5. Naturalization Policy

6. Griffith

(Nations Development Program). ۱/۲ میلیون نفر از ۷۶ کشور به عنوان پناهنده در سال ۲۰۲۰ در این کشور حضور داشته و تا سال مذکور تقریباً ۱۵/۸ میلیون نفر از جمعیت این کشور را مهاجران تشکیل داده‌اند (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal).

کشور آلمان به عنوان نیروگاه اقتصادی اروپای شمالی در دهه ۱۹۹۰ با معضل پیری جمعیت مواجه شد؛ به همین علت جهت استمرار توسعه اقتصادی خود، نیازمند نیروی کار پویا از میان مهاجران بود (اوزکان، ۲۰۰۴).^۱ به این ترتیب مجبور به تغییر سیاست مهاجرتی^۲ خود یعنی «تغییر سیاست کارگر مهمان و موقت با کارگر ماهر و دائمی» شد.

در قرن ۱۹ سیاست آلمان نسبت به مهاجران به این ترتیب بود که مهاجران به عنوان کارگر مهمان نهایتاً یک تا دو سال در بخش منحصراً صنایع فعالیت کرده و باید جای خود را به کارگر مهمان دیگری بدهند اما این سیاست تغییر کرد و در زمان حاضر سیاست فعلی آلمان جذب نیروی کار ماهر است که از مشاغل پزشکی، علوم مهندسی، ریاضیات، علوم طبیعی و فناوری اطلاعات می‌باشد. احراز ماهر بودن از دو جنبه با مدرک معتبر معادل‌سازی شده کشور آلمان صورت می‌گیرد: ۱- آموزش حرفه‌ای (کارآموزی) و ۲- آموزش آکادمیک (دانشگاهی). سیاست دیگر آلمان برای جذب فرد مهاجر به عنوان «کارگر ماهر»، اجازه الحاق خانواده فرد مهاجر در صورت ارائه قرارداد کاری فرد، اثبات تأمین هزینه‌های کل خانواده و تأمین مسکن بدون کمک دولت فدرال آلمان می‌باشد. دارا بودن پایین‌ترین مدرک زبان آلمانی A1 برای همسر فرد مهاجر ضروری و الزامی می‌باشد (دفتر امور خارجه دولت فدرال آلمان^۳، 2021).

مهاجرت و سیاست‌ها و برنامه‌های آمایش سرزمین در استرالیا

بیش از دو قرن، زیربنای توسعه اقتصادی و اجتماعی در استرالیا، مهاجرت بوده است (اینگلس، ۲۰۱۸).^۴ استرالیا کشوری است که طبق گزارش برنامه توسعه سازمان ملل، دارای رتبه ۸ از ۱۸۸ در شاخص توسعه انسانی است (برنامه توسعه ملل متحد، United Nations Development Program)؛^۵ و با جمعیت حدوداً ۲۵/۵ میلیون نفر در سال ۲۰۲۰ از ۳۵ کشور، تعداد ۵۷/۵ هزار نفر پناهنده را در خود جای داده است و مجموع جمعیت مهاجران در این کشور تا سال ۲۰۲۰، حدوداً ۷/۷ میلیون نفر می‌باشد (سازمان بین‌المللی مهاجرت، migration data portal).

از سیاست‌ها و برنامه‌های کشور استرالیا در زمینه مهاجرت می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- اتمام استرالیای سفید و برخورد‌های ترجیحی با مهاجران انگلیسی که با آن‌ها شبیه به شهروندان استرالیا برخورد می‌شد و پیگیری سیاست قبول چند فرهنگی و پذیرش و استقبال از مهاجران دیگر نقاط دنیا.

- سیاست مهاجرت مبتنی بر مهارت^۵ برای افراد دارای مدارک یا منابع فنی و حرفه‌ای.

1. Oezcan
2. Immigration policy
3. Federal Foreign Office
4. Inglis
5. Skills-based

- از سیاست‌های منحصر به فرد استرالیا در زمینه مهاجرت، سیاست «سازنده تعطیلات کار 1» می‌باشد که طی آن به گردشگران جوان ۱۸ تا ۳۰ ساله کشورهای تعیین شده که استرالیا با آنان توافق دوجانبه دارد، اجازه داده می‌شود به مدت ۱۲ ماه گردشگری را با کار ترکیب کنند و بخشی از اقامت خود را صرف کار نمایند.

- مهاجرت خانوادگی که طی آن اجازه داده می‌شود فرد مهاجر با خانواده خود مهاجرت نماید.

- معافیت نیوزیلندی‌ها از ویزا به علت مرادفات نزدیکی که با استرالیا دارند. می‌باشد (اینگلس، ۲۰۰۴).

مهاجرت و سیاست‌ها و برنامه‌های آمایش سرزمین در ایران

کشور ایران از جمله مناطقی است که به دلیل برخی جاذبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی از یک سو و فضای استراتژیک ناامن در منطقه و کشورهای همسایه از سوی دیگر، مورد توجه مهاجران بین‌المللی است و در طی دهه‌های گذشته و به خصوص بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مهاجران زیادی از کشورهای همسایه به شیوه قانونی و غیرقانونی وارد کشور شده‌اند (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۳۶).

ایران با جمعیت حدوداً ۸۴ میلیون نفر (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) و رتبه ۷۰ در شاخص‌های توسعه انسانی از ۱۸۸ کشور در سال ۲۰۲۰ (برنامه توسعه ملل متحد، United Nations Development Program) به نظر مکان مناسبی به عنوان مقصد مهاجرت نیست؛ اما به علت وجود ایران در منطقه جنوب غرب آسیا و همسایگی با بعضی کشورهای جنگ‌زده و در رتبه پایین از نظر شاخص‌های توسعه انسانی، این کشور به عنوان مقصد مهاجرت شناخته می‌شود. دو کشور افغانستان و عراق به ترتیب، بیش‌ترین تعداد پناهندگان را در ایران دارند (اؤانس پناهندگان ملل متحد، ۲۰۲۰). در ایران حدوداً ۸۰۰ هزار پناهنده از کشورهای اغلب همسایه حضور داشته و همچنین ۲/۸ میلیون نفر از جمعیت آن را مهاجرین تشکیل داده‌اند.

از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی سیاست‌های کشور در مورد ورود مهاجران، پناهندگان و آوارگان یکسان و منسجم نبوده است، به‌طوری که در برخی زمان‌ها به ویژه دهه ۱۳۶۰ در مورد مهاجران و پناهندگان از کشورهای همسایه و اسلامی، سیاست‌های انبساطی و درهای باز در پیش گرفته شد و در برخی زمان‌ها مانند دهه اخیر سیاست‌های انقباضی مورد تأکید قرار گرفت (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۳۷).

به سختی می‌توان از وجود سیاست‌های مهاجرتی منسجم در ایران سخن گفت. برای انسجام بین سیاست‌های مهاجرتی لازم است اولاً ایران سند ملی در تدوین چارچوب‌های مهاجرتی تدوین کند. ثانیاً نقش مجلس شورای اسلامی در تدوین قوانین مهاجرتی ایران و بازبینی قوانینی که احتیاج به بروزرسانی دارند باید مدنظر قرار گیرد. مجموعه پیچیده‌ای از قوانین تابعیت، اقامت، کار، تحصیل و مسافرت در ایران وجود دارد که می‌توانند گنجینه حقوقی سودمندی برای انسجام بخشیدن به سیاست‌های مهاجرتی باشند. اما نیاز به بررسی و ایجاد تعادل لازم در آن‌ها ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. ثالثاً چارچوب‌های سیاست‌گذاری باید در ظرفیت

¹. The Working Holiday Maker

اجرائی، تعریف شده و وظایف، اختیارات و مسئولیت‌های سازمان‌های درگیر را بگونه شفاف‌ی روشن سازد تا از تداخل و تکرار امور اجرائی در مدیریت مهاجرت، جلوگیری به عمل آید (سجادپور، ۱۳۸۴: ۲۷).

امور مربوط به اتباع، مهاجرین و پناهندگان در ایران زیر نظر وزارت کشور، معاونت امنیتی و انتظامی، دفتر امور اتباع و مهاجرین خارجی می‌باشد (ساختار سازمانی وزارت کشور، ۱۴۰۰).

تعداد قابل توجهی وزارتخانه و نهاد دولتی در امر مدیریت مهاجرت درگیر می‌باشند. عمده‌ترین آن‌ها عبارتند از:

- وزارت امور خارجه (خدمات کنسولی به ایرانیان خارج از کشور، اعطای مجوز ورود به خارجی‌ها به ایران، مذاکره برای بازکردن فضای خارج از کشور با دولت‌های خارجی به نمایندگی دولت ایران نزد سازمان‌های بین‌المللی مربوط به مهاجرت)

- وزارت کشور (مدیریت پناهندگان خارجی در ایران، صدور اجازه اقامت برای خارجی‌ها در ایران، جنبه‌های مربوط به ارتباطات استان‌های مرزی)

- وزارت کار (صدور مجوز کار برای خارجی‌های مقیم ایران و هماهنگی امور اشتغال ایرانی‌ها در خارج)

- وزارت اطلاعات (امور امنیتی مربوط به اتباع خارجی در ایران و مهاجران ایرانی در خارج)

- وزارت اقتصاد و دارایی (سرمایه‌گذاری خارجی‌ها در ایران، سرمایه‌گذاری ایرانی‌های خارج از ایران، امور گمرک و مبادلات کالا)

- سازمان صدا و سیما (برنامه‌های رادیو و تلویزیونی برای ایرانیان خارج)

- وزارت تحقیقات و آموزش عالی (دانشجویان خارجی در ایران و دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ایران در خارج)

- سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (ارتباط با ایرانیان خارج)

- وزارت آموزش و پرورش (مدارس ایرانی خارج از کشور و مدارس خارجی در ایران)

- نهاد ریاست جمهوری (جذب نخبگان ایرانی خارج از کشور)

- وزارت بهداشت (کنترل بیماری‌های ناشی از مسافرت و مهاجرت)

شایان ذکر است که موارد ذکر شده، عمده‌ترین سازمان‌های دولتی می‌باشند و کامل نیستند (سجادپور، ۱۳۸۴: ۲۷-۲۶).

نتیجه‌گیری

مهاجرت پدیده‌ای است که بسیاری از کشورها خواسته و ناخواسته یا به عنوان مبدأ مهاجرت یا مقصد مهاجرت یا هر دوی آن‌ها، با آن روبرو هستند. جابجایی انسان‌ها از یک فضای جغرافیایی به فضای جغرافیایی دیگر، به این علت که از درون اجتماعات و

فرهنگ‌های گوناگونی صورت می‌گیرد، فرصت‌ها و تهدیدهایی را برای کشورهای مهاجرفرست و مهاجرپذیر به دنبال خواهد داشت. اگر از پدیده مهاجرت با برنامه‌ریزی‌های همه‌جانبه و کارآمد استفاده مناسبی صورت گیرد، اساساً می‌توان به مهاجرت به چشم یک فرصت نگاه کرد یا حداقل اثرات منفی آن را کنترل و مدیریت نمود و در صورت عدم وجود این نگاه، مهاجرت به عنوان تهدیدی می‌تواند بسیاری از ابعاد کشور را از جمله اقتصاد، فرهنگ، سیاست، امنیت و ... مورد اثرات زبان‌بار خود قرار دهد. از آنجایی که این تبادل فضایی و مکانی تأثیرات فراوانی بر فضای جغرافیایی هر دو سوی جریان مهاجرت خواهد داشت و همچنین مهاجران، بخشی از جامعه انسانی کشور مهاجرفرست و مهاجر پذیر را تشکیل می‌دهند، طبیعتاً چه از بعد انسان‌دوستانه و چه از ابعاد دیگر باید مورد توجه قرار گیرد.

از آن جهت که تمرکز اصلی برنامه‌ریزی آمایش سرزمین بر روی تنظیم رابطه انسان، فضا و فعالیت‌های انسان در فضا قرار دارد باید به مقوله مهاجرت توجه ویژه داشته و در برنامه‌ریزی‌های سرزمینی و فضایی به این مهم توجه نماید؛ زیرا مهاجرت، جابجایی نسبتاً دائمی انسان‌ها از یک فضای جغرافیایی به یک فضای دیگر است. به این ترتیب بسیار روشن است که مقوله فضا و انسان، وجه اشتراک بین این دو مؤلفه می‌باشد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که کشور ایران در زمینه برنامه‌ها و سیاست‌های آمایشی و فضایی به عنوان کشور مقصد مهاجرت، اقدامات منسجم و درخوری نسبت به کشورهای مورد مطالعه دیگر، انجام نداده است. به نظر می‌رسد مقوله مهاجرت که اساساً می‌تواند به عنوان فرصت برای ایران باشد قبل از آن که تبدیل به یک تهدید در زمینه‌های مختلف گردد و اثرات منفی را برای کشور ایجاد کند؛ اقدامات بایسته و شایسته‌ای صورت گیرد. کشورهایی چون کانادا، آلمان و استرالیا به عنوان کشورهای میزبان مهاجرت که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته، توانسته‌اند برنامه‌ها و سیاست‌های آمایشی خوب و قابل توجهی نسبت به شرایط و ویژگی‌های کشور و مردمانشان تدوین و اجرا نمایند. سیاست‌ها و برنامه‌هایی چون سیاست ادغام و یکپارچه‌سازی، الحاق خانواده فرد مهاجر به او در کشور میزبان، جذب کارگران ماهر و نیروهای متخصص، سیاست زمینه‌سازی شرایط شغلی و کاری برای گردشگران در یک سال و ... به این ترتیب سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آمایش سرزمین در این کشورها توانسته‌اند، مدیریت و بهره‌برداری قابل قبولی از مهاجران و پناهندگان نسبت به شرایط و ویژگی کشورشان داشته تا هم منافع خودشان و هم منافع مهاجران و پناهندگان تأمین گردد. **خبروری به نظر می‌رسد متولیان امر ساماندهی مهاجرت در کشور نیز با توجه به ویژگی‌ها و ضرورت‌های داخلی و همچنین توجه به مسائل و مناسبات درون و برون منطقه‌ای و توجه ویژه به ارتباطات با همسایگان با تدوین برنامه‌های یکپارچه و کارآمد، این پدیده را ساماندهی کرده و بهره‌مندی‌های حاصل از آن را متوجه کشور و مهاجران و پناهندگان نمایند.**

Commented [B36]: مورد ۳ چکیده: از آن جایی که موضوع این مقاله و سؤال اساسی آن بر روی مقاصد مهاجرت (کشورهای مهاجرپذیر) متمرکز می‌باشد؛ در نتیجه‌گیری به موارد جاذبه اشاره شده است از طرف دیگر در یافته‌های تحقیق به طور مفصل به عوامل جاذبه موارد مورد پژوهش پرداخته شده است. به همین علت به موارد دافعه که اساساً مربوط به کشورهای مبدأ مهاجرت (مهاجر فرست) می‌باشد، اشاره‌ای نشده است. همچنین در مبانی نظری عوامل جاذبه و دافعه به‌طور کلی مطرح شده است.

باتشکر از حسن توجه سردبیر محترم و داوران گرانقدر

Commented [B37]: اصلاحیه نویسنده‌گان

منابع

۱. آذربایجانی، کریم، طیبی سیدکمیل و هنری نفیسه (۱۳۸۷)، اثر حجم تجارت خارجی بر مهاجرت نیروی کار: مورد ایران و کشورهای منتخب OECD، فصل نامه پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۳ (ویژه‌نامه بازار کار)، صص ۴۱-۶۷.
۲. استعلاجی، علیرضا و فتحی‌نیا ابراهیم (۱۳۹۶)، تأثیر مهاجرت‌های بین‌المللی و وجوه ارسالی بر اقتصاد کشورها (مورد پژوهش: کشور هند)، فصل‌نامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۹، شماره ۳، صص ۷۷-۵۷.
۳. پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی محمدامیر (۱۳۸۵)، نظریه‌های توسعه روستایی، تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم.
۴. پاپلی یزدی، محمدحسین و رجبی سناجردی حسین (۱۳۹۶)، نظریه‌های شهر و پیرامون، تهران: انتشارات سمت، چاپ دهم.
۵. پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی مهدی (۱۳۹۲)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران: انتشارات سمت، چاپ هفتم.
۶. پرویزی، جمشید (۱۳۹۴)، سیاست مهاجرت و پناهندگی اتحادیه اروپا و مسئله حقوق بشر، تهران: اداره نشر وزارت امور خارجه، چاپ اول.
۷. تقوی، نعمت‌الله (۱۳۹۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، تبریز: انتشارات آیدین، چاپ دوازدهم.
۸. جهان‌محمدی، غلامرضا (۱۳۸۴)، بررسی اثرات مهاجرت بر توسعه فضایی - کالبدی شهر نوشهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی احمد پوراحمد، گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران.
۹. حاج حسینی، حسین (۱۳۸۵)، سیری در نظریه‌های مهاجرت، فصل‌نامه علمی راهبرد، دوره ۱۴، شماره ۳، صص ۴۶ - ۳۵.
۱۰. حسینی، حاتم (۱۳۹۰)، جمعیت‌شناسی اقتصادی و اجتماعی و تنظیم خانواده، همدان: انتشارات دانشگاه بوعلی سینا، چاپ چهارم.
۱۱. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۳۴)، لغت‌نامه دهخدا، جلد چهل و ششم، تهران: دانشگاه تهران.
۱۲. ربیعی، رضا (۱۳۷۶)، مطالعه و بررسی تحولات جمعیتی دهستان کنارسر با تأکید بر روند مهاجرت در قبل و بعد از انقلاب اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی شاپور گودرزی‌نژاد، گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران.
۱۳. رومینا، ابراهیم، علوی شوشتری سیده‌زهره و حافظ‌نیا محمدرضا (۱۳۹۹)، بازتاب‌های سیاسی مهاجرت‌های بین‌المللی از خاورمیانه به اروپا، فصل‌نامه ژئوپلیتیک، دوره ۱۶، شماره ۳، شماره پیاپی ۵۹، صص ۵۱-۲۹.
۱۴. زرقانی، سیده‌ادی، سجاسی قیداری حمدالله و موسوی سیده‌زهره (۱۳۹۵)، درآمدی بر مهاجرت و امنیت، تهران: انتشارات انجمن ژئوپلیتیک ایران، چاپ اول.
۱۵. زرقانی، سیده‌ادی و موسوی سیده‌زهره (۱۳۹۲)، مهاجرت‌های بین‌المللی و امنیت ملی، فصل‌نامه مطالعات راهبردی، دوره ۱۶، شماره ۵۹، صص ۲۶ - ۷.
۱۶. زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۹۱)، مهاجرت، تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم.
۱۷. زیاری، کرامت‌الله (۱۳۹۳)، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم.

۱۸. سجادی‌پور، سیدمحمدکاظم (۱۳۸۴)، چارچوب‌های مفهومی و عملیاتی در مدیریت مهاجرت بین‌المللی (مطالعه موردی ایران)، فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی، دوره ۲۰، شماره ۳، صص ۳۰ - ۹.
۱۹. سرور، رحیم (۱۳۹۱)، جغرافیای کاربردی و آمایش سرزمین، تهران: انتشارات سمت، چاپ پنجم.
۲۰. صادقی، رسول و سیدحسینی سیده متین (۱۳۹۸)، میزان تمایل جوانان به مهاجرت بین‌المللی و عوامل تعیین‌کننده آن در شهر تهران، فصل‌نامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، شماره ۴۳، صص ۲۲ - ۱.
۲۱. صالحی امیری، سیدرضا، مهاجرت نخبگان، تهران: انتشارات پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، چاپ اول.
۲۲. صدرا، علی (۱۳۹۰)، بررسی نقش سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در گرایش به مهاجرت خارج از کشور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی محمد مهدی رحمتی، گروه علوم اجتماعی (جامعه‌شناسی)، دانشگاه گیلان.
۲۳. عراقیان، فریده (۱۳۹۴)، تبیین مخاطرات مهاجرت‌های بی‌رویه به شهر اسلامشهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی سیدحسین مطیعی لنگرودی، گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران.
۲۴. علومی، ابراهیم (۱۳۹۸)، جهانی‌شدن، مهاجرت‌های بین‌المللی و زبان‌ها، فصل‌نامه سیاست، دوره ۴۹، شماره ۱، صص ۱۴۷ - ۱۶۵.
۲۵. عیسی‌زاده، سعید و مهرانفر جهانبخش (۱۳۹۲)، بررسی تأثیر مهاجرت بین‌المللی بر سطح اشتغال و دستمزد (مورد مطالعه: اقتصاد ایران)، مجله تحقیقات اقتصادی، دوره ۴۸، شماره ۲، صص ۱۳۰ - ۱۱۱.
۲۶. فروتن، یعقوب و شیخ مرتضی (۱۳۹۶)، بررسی گرایش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به مهاجرت بین‌المللی، فصل‌نامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، دوره ۴، شماره ۱۰، صص ۷۹ - ۶۱.
۲۷. فهیمی‌راد، حمید (۱۳۹۰)، مهاجرت اتباع بیگانه (افاغنه) به استان خراسان رضوی (پیماده‌ها و راهکارهای امنیتی)، مشهد: انتشارات سبحان توس با همکاری معاونت توسعه و منابع انسانی استانداری خراسان رضوی، چاپ اول.
۲۸. کلارک، جان ای (۱۳۹۱)، اصول و مبانی جغرافیای جمعیت، مترجم مهدوی مسعود، تهران: نشر قومس، چاپ چهاردهم.
۲۹. کیهانلو، فاطمه (۱۳۸۶)، مفهوم «آزار» منتهی به پناهندگی در روبه قضایی کشورهای پناهنده پذیر، مجله حقوقی بین‌المللی (دو فصل‌نامه)، دوره ۲۴، شماره ۳۶، صص ۵۶ - ۳۵.
۳۰. لوکاس، دیوید و میر پاول (۱۳۹۳)، درآمدی بر مطالعات جمعیتی، مترجم محمودیان حسین، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم.
۳۱. محرمی، توحید (۱۳۹۴)، امنیت و مهاجرپذیری در جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی (داعا)، چاپ اول.
۳۲. مخدوم، مجید (۱۳۸۵)، شالوده آمایش سرزمین، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ هفتم.
۳۳. معصومی اشکوری، سیدحسین (۱۳۹۰)، اصول و مبانی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، تهران: انتشارات پیام، چاپ ششم.
۳۴. معیدفر، سعید (۱۳۹۸)، جامعه‌شناسی مهاجرت و چالش‌های توسعه روستایی، تهران: نشر علم، چاپ اول.

۳۵. معین، محمد (۱۳۶۴)، فرهنگ فارسی معین، جلد چهارم، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ هفتم.
۳۶. مقدس، علی اصغر و شرفی زکیه (۱۳۸۸)، بررسی عوامل برانگیزنده گرایش به مهاجرت‌های بین‌المللی جوانان ۱۸ - ۳۰ ساله شهرهای شیراز و ارسنجان، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۱۹۰ - ۱۶۲.
۳۷. مهندسان مشاور DHV از هلند (۱۳۷۱)، رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی مراکز روستایی، مترجمان فنایی سیدابوطالب، میر سیدجواد، اوکتایی ناصر و گنجیان مهدی، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات و بررسی مسایل روستایی، چاپ اول.
۳۸. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، اطلاعات سرشماری جمعیت.
۳۹. سایت وزارت کشور (۱۴۰۰)، ساختار سازمانی.
۴۰. وحیدی، پریدخت (۱۳۷۳)، آمایش سرزمین راهنمایی برای برنامه‌ریزی آموزش عالی، فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۷ و ۸، صص ۱۰۳ - ۷۵.
۴۱. هیر، دیوید ام (۱۳۸۰)، جامعه و جمعیت (مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی جمعیت)، مترجم فروتن یعقوب، بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران، چاپ اول.

1. Chand, M & Tung, R. L (2019), Skilled immigration to fill talent gaps: A comparison of the immigration policies of the United States, Canada, and Australia, *Journal of International Business Policy*, volume 2, issue 4, pages 333-355.
2. Federal Foreign Office (2020), Moving to Germany as a skilled worker, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/skilled-worker-immigration/2304796>
3. Griffith, A (2017), Building a Mosaic: The Evolution of Canada's Approach to Immigrant Integration, MPI (Migration Policy Institute).
4. Guerreiro, J, Rebelo, S, Teles, P (2020), What is the optimal immigration policy? Migration, jobs, and welfare, *Journal of Monetary Economics*, Volume 113, pages 61-87.
5. Inglis, C (2004), Australia: A Welcoming Destination for Some, MPI (Migration Policy Institute).
6. Inglis, C (2017), Australia's Continuing Transformation, MPI (Migration Policy Institute).
7. Longhi, S, Nijkamp, P & Poot, J (2010), Joint impacts of immigration on wages and employment: review and meta - analysis, *Journal of Geographical Systems*, volume 12, issue 4, pages 355-387.
8. Martin, B & Douglas, P (2018), Intergovernmental collaboration for the health and wellbeing of refugees settling in Australia, *Journal of Public Health Research and Practice*, volume 28, issue 1, pages 1-5.
9. Oezcan, V (2004), Germany: Immigration in Transition, MPI (Migration Policy Institute).
10. Paparusso, A (2019), Immigrant citizenship status in Europe: the role of individual characteristics and national policies, *Journal of Population Sciences*, volume 75, pages 1-23.